

Onsdagen den 14 Maj.

Kl. 6 e. m.

Under början af detta sammanträde ledde Herr vice Talmannen Kam-
marens förhandlingar.

§ 1.

Upplästes till justering och godkändes protokollet för den 6 inneva-
rande månad.

§ 2.

Föredrogos, men blefvo ånyo bordlagda:

Sammansatta Stats- och Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 5;

Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 14;

Sammansatta Bevillnings- och Lag-Utskottets betänkande N:o 1; samt

Banko-Utskottets betänkande N:o 15.

§ 3.

Fortsattes och slutades föredragningen af Särskilda Utskottets utlå-
tande N:o 1, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om för-
ändrad anordning i vissa delar af rikets elementarläroverk samt enskilda
motioner om dels åtgärders vidtagande för lärarebildningens befrämjande,
dels utvidgning af elementarläroverk.

I ordningen förekom

Punkten 20,

som nu af Kammaren bifölls.

Punkterna 21 och 22.

Blefvo jemväl bifallna.

Beträffande *punkten 23* anförde

Herr Granlund: Herr vice Talman! Hade Kammaren icke godkänd 21:sta punkten angående Piteå treklassiga läroverks uppflyttande till femklassigt, skulle jag icke hafva vågat att framställa något yrkande om bifall till min motion. Nu deremot hoppas jag, att Kammaren i afseende å Wadstena måtte fatta samma beslut som beträffande Piteå. Staden Wadstena är belägen i en af de bördigaste och folkrikaste trakter i Östergötland, och dess läroverk har fullt ut lika stort antal lärjungar som Piteå. Men, såsom vi veta, ligger 1 $\frac{1}{4}$ mil sydvest om Wadstena en liten stad som heter Skeninge, som Riksdagen fråntagit det enda läroverk den hade, och på andra sidan, 1 $\frac{1}{4}$ mil norr om Wadstena, ligger Motala köping med sina stora verkstäder och sin ganska stora befolkning, hvilken kommun äfven helt och hållet saknar annat läroverk än folkskolan. Emellertid skall genom den jernvägsanläggning som pågår emellan Wadstena till Hallsberg—Motala—Mjölby-banan dessa tre kommuner komma i nära omedelbar beröring med hvarandra, och således de två, som nu sakna läroverk, kunna med särdeles förmån begagna sig af Wadstena. Jag hemställer, huruvida det kan anses rättvist att inskränka dessa tre kommuner, belägna i en af Sveriges folkrikaste provinser, till ett enda treklassigt läroverk! Att lärjungeantalet nu icke är högre eller tillvuxit är ganska tydligt deraf, att föräldrar från trakten omkring, som önska en något fullständigare undervisning för sina barn än ett treklassigt läroverk kan lemna, icke nu ditsänder sina barn för att åter snart ombyta. Motsatt förhållande skulle inträffa, om detta läroverk blefve femklassigt. Utskotet har motiverat sitt afstyrkande dermed, att någon framställning i ämnet icke blifvit af Kongl. Maj:t gjord. Men jag har genom de intyg och förord jag bifogat min motion, nemligen från stiftets biskop samt från skolans inspector och dess rektor, verkligen framlagt sådana bevis, som man har anledning tro erfordras för erhållandet af en Kongl. Maj:ts framställning i ämnet samt enligt min tanke så tydligen ådagalagt behofvet af den förändring jag föreslagit, att jag verkligen hoppats Utskotet skulle hafva fäst at afseende dervid.

Icke heller tror jag, att utvidgning af Wadstena läroverk skulle ådraga staten några väsendtligen ökade kostnader. Ty vid Linköpings läroverk, der, i följd af den stora massa af lärjungar som ditströmma, lärareantalet måste ökas, skulle detta antal kunna nedsättas eller komma att nedgå genom den minskning af lärjungar, som säkert skulle ega rum, vid detta läroverk, i fall Wadstena läroverk uppflyttades till femklassigt, och derigenom uppstode således en besparing, som ersatte de ökade kostnaderna för Wadstena läroverk. Att den af mig föreslagna anordningen under sådana förhållanden skulle vara till fördel för såväl Linköpings som Wadstena läroverk, dertill finner jag stöd i Herr Departements-chefens yttrande. I det den Kongl. propositionen bifogade statsråds-protokollet heter det nemligen rörande öfverfyllnaden i läroverken, att "det är just dessa elfva läroverk" — nemligen de som äro mest öfverfyllda — "som ådraga staten de största kostnader såväl genom det stora antal ordinarie lärareplatser, hvilka der efter hand blifvit inrättade, som ock genom den mängd af extra lärare, som måste beviljas dem för undervisningens tillbörliga upprätthållande; och, detta oaktadt, kämpa dessa läroverk årligen med svå-

righeter i afseende på undervisningens anordnande, hvilka för de öfriga läroverken äro i större eller mindre mån främmande“.

Då således den af mig föreslagna uppflyttningen icke kommer att ådraga staten någon förlust, men deremot ett allmänt erkänt behof uppfylles, så vågar jag hoppas samt vördsamt hemställa, att Kammaren måtte bifalla Herr Jonas Anderssons i ämnet afgifna reservation om bifall till min motion.

Herr Boman: Herr vice Talman, mine Herrar! Det Särskilda Utskottet har icke förbisett vigten af de skäl, som blifvit anförda dels af motionären, dels af de personer, som afgifvit sitt yttrande i frågan och tillstyrkt Wadstena treklassiga läroverks uppflyttande till femklassigt. Men Utskottet har ansett, att för tillstyrkande af en dylik förändring, förslag derom bort hafva från Kongl. Maj:t framkommit. Det är i allmänhet för ett Utskott ganska svårt att fatta beslut på grund af enskild motion och deri angifne skäl, innan nödig utredning af framställd fråga skett och ett påpekadt behof blifvit bekräftadt, och, som sagdt, i förevarande fall har Utskottet ingalunda betvivlat giltigheten af de anförda skälen, utan endast för principens skull icke velat tillstyrka bifall till motionen, då den icke blifvit i vederbörlig tid inlemnad till regeringen, som kunnat taga frågan om hand och granska behovet af den föreslagna utvidgningen samt, om densamma funnits behöflig, derom hos Riksdagen göra framställning. Detta är orsaken, hvarföre Utskottet afstyrkt motionen, och får jag nu i min ordning tillstyrka bifall till Utskottets hemställan.

Vidare anfördes icke. Efter det propositioner gifvits på de framställda yrkandena, bifölls Utskottets hemställan.

Punkten 24.

Herr A. Rundbäck yttrade: Herr vice Talman! Då jag nu tillstyrker bifall till hvad Utskottet i denna punkt föreslagit, så måste jag dock påpeka nödvändigheten af en förändring i densamma, beroende af det beslut Kammaren fattat rörande 15:de punkten. Här föreslås nemligen, att det fullständiga realläroverket i Stockholm skulle innehålla nio klasser, hvar emot Kammaren i nyssnämnde 15:de punkt beslutat, att de högre realläroverken icke skulle utgöras mer än af åtta klasser, och således måste i stället för nio ettåriga klasser här sättas *åtta* och beträffande läroverket i Sundsvall, i stället för dess tillökning med fyra ettåriga reala öfverklasser stå *tre*. Men jag hemställer, huruvida icke ett tillägg också borde göras, som jag fruktar Utskottet förbisett att intaga i klämman. Regeringen har nemligen föreslagit, att den ifrågasatta anordningen af dessa läroverk endast skulle ega rum, med det vilkor att vederbörande kommuner bekostade lokaler för läroverken. Detta vilkor är också intaget strax efter resumén utaf punktens innehåll, ehuru det icke förekommer i klämman. Men då detta åtagande bör vederbörande kommuner åläggas såsom ett vilkor för erhållande af de ifrågavarande läroverken, så måste väl detta vilkor också upptagas i klämman.

På denna grund hemställer jag, att punkten måtte bifallas med följande förändrade lydelse: "att Kongl. Maj:ts nådiga proposition i denna punkt varder

af Riksdagen på det sätt bifaljen: a) att i Stockholm inrättas ett fullständigt reall elementarläroverk med 8 ettåriga klasser, hvori dock undervisning meddelas endast i de reala ämnena, samt b) att läroverket i Sundsvall, som nu är femklassigt, tillökas med 3 ettåriga reala öfverklasser; allt under förbehåll, att vederbörande kommuner åtaga sig att bekosta de för inrättandet af ifrågakvarande läroverk nödiga lokaler.

Herr Rubenson: Herr vice Talman, mine Herrar! Det är icke för att motsätta mig Utskottets hemställan i denna punkt, som jag har begärt ordet, ty jag för min del gillar Utskottets deri uttalade mening och har heller icke något att invända mot det tillägg, den förre talaren föreslagit. Men anledningen, hvarföre jag har begärt ordet, är det sammanhang, som frågan om den tillämnade nya realskolan i hufvudstaden har med hvad i 27:de punkten föreslås beträffande normalstaten. Om Herrarne behaga slå upp sidan 51 af det statsråds-protokoll, som finnes vid den Kongl. propositionen bifogadt, så skolen I finna, att Departementschefen i 24:de punkten af sitt anförande antyder det sammanhang, hvori detta ifrågasatta läroverk står till de tvänne endast på latinlinjen fullständiga läroverk, som utom detta fullständiga reala skulle enligt Departementschefens förslag finnas i Stockholm. Af Departementschefens yttrande synes, såsom sagdt, att ett sådant sammanhang förefinnes mellan dessa frågor. Men detta sammanhang är, enligt mitt omdöme, icke tillräckligt påvisadt i statsråds-protokollet, och jag beder derföre rörande denna fråga få lemna några upplysningar. Af en jemförelse emellan det af mig åberopade stället i statsråds-protokollet och den der omförmälda Kongl. propositionen framgår, att Herr Departementschefen förutsatt, att Stockholms stad skall bekosta icke allenast de lokaler, som äro behöfliga för det reala läroverket, utan äfven de som erfordras för de två på latinlinjen fullständiga läroverken, hvilka i statsråds-protokollet omförmälas. Nu är förhållandet, att Stockholms stad visserligen åtagit sig att anskaffa lokaler till två fullständiga och tre femklassiga läroverk; men staden har dervid fäst sådana vilkor, att, såvida icke de kommunala myndigheterna höras och ändra dessa vilkor, den af Kongl. Maj:t ifrågställda organisationen af hufvudstadens läroverk icke kan genomföras. Med anledning deraf beder jag att i korthet få relatera, huru det förhåller sig med dessa vilkor.

Sedan längre tid tillbaka hafva hufvudstadens särskilda församlingar sjelfva bekostat sina elementar-skolhusbyggnader. Men då fråga uppstod om en för alla hufvudstadens elementarläroverk gemensam organisation, och då en sådan svårigen kunde åstadkommas med mindre, än att kommunen i sin helhet åtog sig den byggnadsskyldighet beträffande skolhusen, som förut ålegat de särskilda församlingarne, så blef frågan härom föremål för öfverläggning hos stadsfullmäktige. Det första beslut som fattades härutinnan var af den 1 Februari 1867. Stadsfullmäktige ingingo då till Kongl. Maj:t med en skrifvelse, deri de i allmänna ordalag angäfvu huru många läroverk de tänkt sig erforderliga i Stockholm samt tillika förklarade sig villiga att öfvertaga den byggnadsskyldighet i afseende å elementarläroverken, som dittills ålegat de särskilda församlingarne. Men på samma gång — hvilket är att märka — förbehöll sig

staden att blifva befriad från skyldigheten att vidare utbetala det anslag af 15,000 R:dr till lärarens aflöning, som dittills utgått från staden. Kongl. Maj:t godkände den förra delen af framställningen, nemligen den om skyldigheten att bekosta läroverkshus, samt förklarade sig på samma gång villig att till Riksdagen framlägga proposition derom, att staden skulle blifva befriad från nämnda anslag till lärarens aflöning. En sådan proposition afläts af Kongl. Maj:t, men Riksdagen förklarade sig på anförda skäl icke kunna bevilja den gjorda framställningen. Emellertid, oaktadt staden således icke blef fri från skyldigheten att utbetala detta anslag, fortforo stadsfullmäktige dock på den en gång beträdda vägen, och sedan frågan blifvit vederbörligen utredd hos kommunalmyndigheten, fastställde stadsfullmäktige de speciela bestämmelserna för den åtagna byggnadsskyldigheten. En komité, som då varit nedsatt för att utarbete förslag till omorganisation af hufvudstadens elementarläroverk, hade afgifvit sådant förslag, och detsamma blef af stadsfullmäktige godkänt. Detta förslag gick ut på upprättande i hufvudstaden af två fullständiga elementarläroverk och tre femklassiga. Men det är att märka, att de två fullständiga läroverken, hvaraf ett på söder och ett på norr, skulle vara *på begge linierna fullständiga*. De tre femklassiga läroverken skulle utgöras af ett i Jakobs och ett i Catharina nuvarande skolhuslokaler samt vidare ett nytt läroverk, som man tänkt sig förlagdt på Ladugårdslandet, och för hvars upprättande man skulle använda det anslag till lärarens aflöning, som Rikets Ständer förut beviljat, under förutsättning att staden bekostade skolhus och rektorsboställe. På samma gång stadsfullmäktige godkände denna plan, förklarade de sig den 1 December 1868 villige att, derest Kongl. Maj:t fastställde densamma, så fort omständigheterna medgäfvos, efter hand sätta den i verket och för sådant ändamål anslå nödiga medel till inköp af Jakobs och Catharina församlingars skolhus samt af erforderliga tomter för de tre öfriga läroverken samt till uppförande af skolhus med tillhörande gymnastiklokal och rektorsboställen för dessa tre läroverk; hvarjemte de lemnade föreskrift om förhyrande under öfvergångstiden af erforderliga läroverkslokaler.

Såsom man häraf torde finna, har Stockholms stad för sitt åtagande af skyldigheten att bekosta läroverkshus fastställt det vilkor, att begge de fullständiga läroverken skola vara fullständiga såväl på den reala som på den klassiska linien. När detta stadsfullmäktiges beslut förekom hos Kongl. Maj:t, förklarade sig Kongl. Maj:t genom beslut den 29 April 1869 godkänna den åsigt, att tvänne fullständiga läroverk borde finnas i hufvudstaden; men Kongl. Maj:t undvek att vid detta tillfälle yttra sig derom, huruvida dessa läroverk skulle vara på begge linierna eller endast på endera linien fullständiga, Kongl. Maj:t hade således icke tagit stadsfullmäktiges beslut under fullständig ompröfning, och Kongl. Maj:t har ännu icke gjort det. Vidare förklarade Kongl. Maj:t, att ett fullständigt läroverk skulle inrättas å norrmalm så snart lärohus och rektorsboställe blifvit genom stadsfullmäktiges försorg tillgängligt, samt att, i anledning af det framställda förslaget om ett fullständigt läroverk å södermalm, Kongl. Maj:t ville framdeles, när dertill erforderliga medel blefve att tillgå, fatta sitt beslut. Beträffande åter de lägre läroverken, pröfvade Kongl. Maj:t stadsfullmäktiges beslut och gillade detsamma, det vill säga att Jakobs

och Catharina läroverk skulle bibehållas, samt att det förut af mig omtalade, af Rikets Ständer beviljade anslaget finge tillsvidare begagnas för det femklassiga läroverket å Ladugårdslandet.

Då planens genomförande förutsatte statsanslags utgående till andra ändamål, än de för hvilka de voro bestämda, aflät Kongl. Maj:t proposition i ämnet till 1870 års Riksdag. I denna proposition heter det, att, då den plan, som sålunda blifvit uppgjord för elementarläroverken i Stockholm, afsåg en med skolstadgans föreskrifter öfverensstämmande samt tillika med afseende på de lokala förhållandena fullständigare och mera ändamålsenlig reglering af dess läroverk, ofvan nämnda för planens genomförande erforderliga dispositionsrätt till en del anslag åskades. De ofvanberörda medlen bestodo bland annat af det belopp, som var anvisadt till lärarelöner vid de tvåklassiga läroverk, hvilka enligt den af stadsfullmäktige godkända planen skulle indragas. När Stats-Utskottet behandlade denna Kongl. Maj:ts proposition, hemställde Utskottet, att det förutnämnda anslaget stort 26,000 R:dr, skulle få användas dels till bildande af ett *fullständigt realläroverk* i hufvudstaden, dels till ordnande af undervisningen vid öfriga läroverk derstädes. Då detta utlåtande förekom till afgörande, beslöt Riksdagen, på hemställan bland andra af representanter från Stockholm, att icke godkänna det af Stats-Utskottet föreslagna villkoret, nemligen att anslaget skulle användas till ett fullständigt realläroverk, men deremot att i skrifvelse till Kongl. Maj:t fästa uppmärksamhet på förhållandet. Riksdagen tog således bort det ifrågasatta villkoret, men gjorde i stället en hemställan i ämnet. Riksdagens skrifvelse är hufvudsakligen af innehåll, att det kunde sättas i fråga, huruvida omförmälda medel borde företrädesvis användas till uppsättande af ett nytt, på båda bildningslinierna fullständigt elementarläroverk, och om icke åtskilliga missförhållanden uppkomme genom sammanblandningen af de klassiska och reala linierna vid samma läroverk, hvarigenom å ena sidan den reala bildningen hämmades i sin utveckling och derigenom ej kunde tillkämpa sig det erkännande den i och för sig förtjenade, och å andra sidan äfven den klassiska linien lede. Det var derföre som Riksdagen föreställde sig, att i hufvudstaden sådana olägenheter skulle kunna genom ett förändradt anordnande af läroverken undvikas, men då Riksdagen likväl icke ansågo sig böra i sådant hänseende framställa något bestämdt förslag, meddelade densamma det svar å Kongl. Maj:ts framställning, att den funnit godt medgifva, att de af Kongl. Maj:t till indragning föreslagna lönerna för åtskilliga lärareplatser i Stockholm, tillsammans utgörande 26,000 R:dr, finge af Kongl. Maj:t till ordnande af undervisningen vid hufvudstadens elementarläroverk användas. Detta medgifvande lemnades således utan förnämnda, af Stats-Utskottet föreslagna villkor. Med anledning af denna Riksdagens skrifvelse hänskjöt Kongl. Maj:t frågan ånyo till stadsfullmäktige, med anmodan att yttra sig öfver hvad Riksdagen i skrifvelse andra git. Då frågan åter förekom hos stadsfullmäktige, förklarade sig dessa i skrifvelse af den 1 Februari 1872 vidblifva sitt den 1 December 1868 fattade beslut samt anhöllo, det Kongl. Maj:t täcktes fastställa de ännu icke pröfvade delarne af den i samma beslut innehållna plan för ordnande af hufvudstadens elementarläroverk. Stadsfullmäktige funno nemligen planen att å ena malmen lägga ett på latinlinien och å den andra

ett på reallinien fullständigt läroverk vara förknippad med så stora olägenheter, att de icke ansågo sig dermed kunna vara belätne, och de förklarade sig derföre icke kunna gå in derpå. Nu föreligger ett nytt förslag i afseende på anordningen af hufvudstadens läroverk, hvilket så vidt jag kan se är förenadt med mindre olägenheter för Stockholms stad, än den anordning, stadsfullmäktiges yttrande år 1872 afsåg. Detta sistnämnda förslag hade nemligen den olägenheten med sig, att en stor del af den skolungdom som skulle besöka det ena eller andra af de fullständiga läroverken, finge allt för stora afstånd att tillryggalägga. Nu åter föreslås att i hufvudstaden skall upprättas ett nytt fullständigt realläroverk, hvilket man tänkt sig förlagdt i hjertat af staden, samt två endast på latinlinien fullständiga läroverk, hvaraf ett på norr och ett på söder. Det är då möjligt, att stadsfullmäktige, när frågan ånyo förekommer till deras behandling, vilja till följd af de modifikationer förslaget undergått, gå in på den byggnadsskyldighet, som för planens genomförande förutsättes, men det är också tänkbart, att de icke göra det; och jag har velat fästa uppmärksamheten på detta förhållande för att icke en tystnad från stockholmsbänken skulle tydas på det sätt, att Stockholms kommun på förhand godkänt en förändring i de vilkor, vederbörande myndighet uppställt för sin byggnadsskyldighet, det är för att förbehålla Stockholms stadsfullmäktige deras pröfningsrätt i frågan som jag här tagit till ordet.

Då nu den punkt i Kongl. Maj:ts förslag, som berör normalstaten, blifvit af Stats-Utskottet afstyrkt, så är det antagligt, att det icke blifver denna Riksdag utan en följande som kommer att fatta beslut angående ordnande af hufvudstadens elementarläroverk. Och jag hafver då haft så mycket mer anledning att framställa dessa erinringar, som jag föreställer mig det vara i sin ordning att, innan frågan ånyo blifver föremål för Riksdagens pröfning, det har blifvit afgjort, huruvida stadsfullmäktige vilja eller icke vilja gå in på den förändring i vilkoren för åtagen byggnadsskyldighet, som förutsättes för ordnandet af hufvudstadens läroverk i enlighet med hvad Kongl. Maj:t nu föreslagit.

Herr A. Rundbäck: Herr vice Talman! Då den förre talaren förklarar sig icke hafva något emot det föreliggande förslaget och på samma gång erkänner det vara fördelaktigare för Kammaren än det förut afgifna, så synes det mig att Riksdagen icke bör afpruta något af det vilkor, som blifvit uppställt för den här ifrågakända anordningen af hufvudstadens läroverk. Är det så att Stockholms stad icke anser vara en fördel för sig att erhålla detta tredje fullständiga realläroverk, då nekar den att uppföra den derföre erforderliga byggnaden och då förfaller frågan naturligtvis — och detta förnämligast Stockholms stad sjelf till skada. Går staden åter in på detta vilkor, så får den läroverket. Jag kan således icke finna några skäl vara anförda mot punkten, utan yrkar obetingadt bifall till densamma.

Herr Carlén: Herr vice Talman! På det något missförstånd icke måtte ega rum, beder jag att få fästa den siste talarens uppmärksamhet derpå, att min granne till höger började sitt anförande med det förkla-

rande, att han icke ämnade motsätta sig det i nu föredragna punkt framställda förslag.

Sedan öfverläggningen nu förklarats slutad, gaf Herr vice Talmannen, i öfverensstämmelse med de meningar, som derunder blifvit framställda, propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som jemväl på det förslag Herr A. Rundbäck framlagt. Den sednare propositionen förklarades hafva blifvit med öfvervägande ja besvarad; och hade Kammaren alltså för sin del beslutit, att Kongl. Maj:ts nådiga proposition i denna punkt skulle af Riksdagen på det sätt bifallas: a) att i Stockholm inrättas ett fullständigt reall elementarläroverk med åtta ettåriga klasser, hvari dock undervisning meddelas endast i de reala ämnena, samt b) att läroverket i Sundsvall, som nu är femklassigt, tillökas med tre ettåriga reala öfverklasser; allt under förbehåll, att vederbörande kommuner åtaga sig att bekosta de för inrättandet af ifrågavarande läroverk nödiga lokaler.

Punkten 25.

Härvid anförde:

Herr Kolmodin: Herr vice Talman, mine Herrar! Vi äro nu vid den 25:te punkten af det Särskilda Utskottets utlåtande och dermed befinna vi oss ock vid *den svagaste punkten* både i den Kongl. propositionen och det nyssnämnda utlåtandet. En talare i min närhet yttrade visserligen, då debatten i skolfrågan för ett par dagar sedan börjades, att om vi antoge Kongl. Maj:ts proposition äfven i det stycket, som rörde inskränkandet af det nu befintliga antalet af fullständiga realläroverk, så skulle vi erhålla en *verkligt god* realundervisning i vårt land. Vi skulle på detta sätt få reala undervisningsanstalter, hvilka på en gång hade godt utrymme för det antal lärjungar, som der komme att söka sin bildning, och ett tillräckligt antal lärare för undervisningens besörjande. Han sökte bestyrka detta sitt påstående genom att anföra åtskilliga statistiska beräkningar, grundade på förhållandena under de sednare åren, då, såsom han likväl sjelf ofta förklarar, den reala linien fört "ett tynande lif." Det Särskilda Utskottet har dock ej till fullo delat den ärade talarens glada uppfattning af frågan, utan har tvärtom förklarar, att det industriella lifvets nu pågående starka utveckling i vårt land ovilkorligen måste förorsaka en större freqvens på den reala linien än hittills. Detta antagande synes fullt berättigadt, och derigenom kunna de statistiska, på förlutna tidens ogynsamma förhållanden grundade, beräkningarne mycket lätt blifva öfverkorsade. Också har det Särskilda Utskottet, då Kongl. Maj:t för hela riket föreslagit sju högre realläroverk, i stället hemställt om upprättandet af elfva sådana. För mig är dock detta alls icke nog. Jag måste bekänna, att jag omöjligen kan fatta, huru man kan föreställa sig, att undervisningen i de reala ämnena skall kunna höjas och främjas, derigenom att man med tre fjerdedelar eller två tredjedelar minskar de högre realläroverkens antal i vårt land. Jag kan mycket väl förstå holländarnes mening, då de höggo ned en mängd träd på Kryddöarne för att sålunda höja priset på specerierna i verdensmarknaden;

marknaden; men deremot är det mig ofattligt, huru vänner af en utvecklad reallbildning kunna föreställa sig, att de befrämja sitt mål derigenom, att de vid det öfvervägande flertalet af nu befintliga läroverk afhugga de högre realklasserna. Det är ju ej nog, att de högre realläroverken förses med ett tillräckligt antal lärare, och att de ega tillräckligt utrymme för att kunna mottaga alla de lärjungar, som önska att besöka dem; de måste ock vara så belägna, att de äro åtkomliga för allmänheten, att deras anlitande ej kräfver alltför stora ekonomiska uppoffringar, ej heller tvingar föräldrar att sända sina fjortonåriga söner till långt aflägsna orter, der de äro fullkomligt skiljda från hemmens välgörande inflytande. Man ser rätt ofta föräldrar med stor oro sända ynglingar vid aderton års ålder till universiteten; huru kan man då föreställa sig, att de skulle våga att under precis enahanda förhållanden utskicka fjorton års gossar i världen.

Man har således, enligt min uppfattning, valt en alldeles oriktig väg för att nå det mål, dit man säger sig syfta. Härvid hafva tvänne delar af vårt land blifvit ganska illa tillgodosedda med läroverk. Jag syftar på Norrland och Gotland. Läroverkskomitéen yttrade med afseende på begge dessa områden, att de ej kunde underordnas samma förhållanden som det öfriga Sverige. För det ena betingade de stora afstånden och för det andra det isolerade läget särskilda anordningar rörande läroverken. Jag är glad att kunna säga, det komitéens ledamöter enhälligt uttryckt denna åsigt. Nu skulle emellertid, enligt det framlagda förslaget, Norrland med sin ofantligt stora utsträckning erhålla *endast ett högre realläroverk* och detta förlagdt i ena hörnet af detsamma. Härigenom skulle bildas ett skoldistrikt, hvars like man fäfanget skulle söka inom hela den civiliserade världen. Hvad Gotland beträffar, så skulle det blifva alldeles lottlöst. Vid dess enda läroverk har man klippt bort den högre afdelningen på reallinien och hänvisat de gotländska realisterna till fastlandets skolor. Fyra af Utskottets ledamöter — alla tillhörande denna Kammare — hafva i en reservation framhållit det nästan omöjliga i en dylik anordning. Gotland har under vintertiden kommunikation med moderlandet öfver Westervik — i fall det finns någon kommunikation alls, ty motsatsen inträffar understundom — men sommartiden underhålles samfärdseln på helt andra linier. Hvarthän man således än sänder ynglingarne, kunna de tidvis endast på stora omvägar komma till sina hem och blifva derföre så godt som afstängda från dem. Följden af allt detta måste blifva, att de gotländska föräldrarne för sina söner tvingas att välja den klassiska linien, hvarigenom ön utan tvifvel snart nog skall komma att utgöra en verklig brännpunkt för *klassisk kultur*. Gotlänningarne hafva ej begärt mycket under denna riksdag, och det lilla de begärt hafva de icke fått. Dock, det är ju vanligt, att man allt emellanåt under Riksdagens strider ej får sina förslag igenom. Men skulle Gotland derjemte göra den oerhörda förlusten att få sitt enda läroverk stympadt på den reala bildningslinien, hvilken utan tvifvel är ämnad att öfva ett stort inflytande på provinsens hela framtida utveckling; då vågar jag taga för gifvet, att 1873 års riksdag skall komma att kvarstå såsom en ytterst sorglig hågkomst för alla gotlänningar.

Men bristerna i förslaget stanna icke vid anordningarne för Norrland och Gotland. En reservant inom Utskottet har antydtt behovet af ett fullständigt realläroverk i Wenersborg, och jag kan för min del ej se, hvarföre icke ett dylikt äfven skulle vara erforderligt i Calmar. Jag vill ej här försöka att på stående fot angifva alla de fullständiga realläroverk, som synas mig behöfliga för att uppehålla den reala undervisningen i landet; och jag tror ej heller, att Kammararen vore beredd att omedelbart acceptera en dylik framställning. Enklast vore väl under sådana förhållanden att återremittera punkten till Utskottet. Men, mine Herrar! vi hafva i morgon den 15 Maj, d. v. s. den lagliga tidpunkten för riksdagens avslutande, och ännu hvila, enligt föredragningslistan, mera än 40 årenden till afgörande på Kammarens bord. Det torde alltså ej vara någon utsigt att medelst en återremiss åstadkomma en lycklig lösning af den viktiga frågan, och jag vill alltså ej framställa något yrkande i den riktningen. På de skäl, jag framfört för ogillande såväl af det Kongl. förslaget som Utskottets utlåtande i denna punkt, nödgas jag derföre anhålla, *”att Riksdagen, med afslag å 25:te punkten i såväl Kongl. Maj:ts proposition som det Särskilda Utskottets utlåtande, ville i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes till näst sammanträdande Riksdag, aflåta nådig framställning om inrättandet af högre realklasser vid ett så stort antal af rikets elementarläroverk, att den reala bildningens behof derigenom kan anses behörigen tillgodosedt.”*

Med Herr Kolmodin instämde Herr *Pehr Nilsson* i Wittjerf.

Herr Sääf: Herr vice Talman, mine Herrar! Den synnerligt stora svårigheten att rätt bedöma huru undervisningen i våra elementarläroverk bör på ett rätt tillfredsställande sätt ordnas, skulle för mig utgjort ett giltigt skäl att icke deltaga i den diskussion, som så länge pågått i denna fråga. Men då det gäller att fatta beslut angående den nu föredragna punkten och deri, enligt min uppfattning, förekommer en högst betänkelig inskränkning af undervisningen på reallinien, hvilken inskränkning på ett kämbart sätt drabbar de flesta rikets högre elementarläroverk, men isynnerhet måste kännas svårt i ett så stort och folkrikt samhälle som det jag har åran representera, nödgas äfven jag mot förslaget nu göra några erinringar.

Om skolans uppgift att grundlägga en allmän medborgerlig bildning ock kan sägas, hvad beträffar de fem lägre klasserna, vara löst på ett tillfredsställande sätt genom Kammarens förut fattade beslut, så återstår dock i afseende på de *högre* realklasserna att tillse, det undervisningen i dessa icke inskränkes till så ringa antal läroverk som här föreslås, och hvarigenom staten sjelf sannolikt skulle komma att gifva en missriktning åt landets ungdom vid valet af lefnadsyrke. Ty går detta förslag igenom, så blir antagligen följden, att de som söka en högre undervisning utöfver den, som meddelas i femte klassen, skola, med kännedom derom att den reala undervisningen *der* upphör i det läroverk, hvartill de närmast äro hänvisade, tvingas in på den mera gynnade klassiska linien för att sedan efter slutade studier trängas bland dem, som täfla om anställningar och tjänster i den, som vi ju böra hoppas allt trängre och mindre kretsen,

inom hvilken staten har embeten och tjänster att upplåta. Det under nuvarande skolförhållanden så ofta med berättigad klagan framhållna faktum, att en allt för stor del af landets ungdom genom studier på latinlinien kastar sig in på en bana, der den egna sjelfständiga verksamheten icke är tillfyllest för att bereda en framtida oberoende ställning i ekonomiskt afseende, utan att oftast andras gunst och bevägenhet för befordran måste eftersträfvast; detta faktum skulle fortfarande icke allenast blifva detsamma, utan som jag fruktar ännu mera komma att framstå om tillfällena till reala studier minskades till den grad, som här är föreslaget. Jag antager att Riksdagens Andra Kammare icke vill bidraga dertill.

Om den nu föreslagna inskränkningen träffat den klassiska linien, om ock ej i så hög grad, så hade måhända för en sådan anordning bättre och giltigare skäl än som nu anförts för afhuggningen af reallinierna kunnat uppgifvas. Ty ehuru jag saknar statistiska uppgifter i detta afseende, antager jag att antalet af dem, som söka uppnå den ställning i lifvet, der de klassiska studierna äro nödvändiga, är mycket ringare än deras, som på den reala linien söka grundlägga de insigter, som erfordras för att i det praktiska lifvet uppnå en sjelfständig ställning, oberoende af våra befordringslagar — en riktning, som det väl ändtligen nu vore tid på att staten genom undervisningens ordnande sökte att allt mera uppmuntra, i stället för att hämma genom sådana inskränkningar, som nu blifvit föreslagna. Jag har ingalunda förbisett de skäl, som i Kongl. Maj:ts proposition äro lagda till grund för inskränkningen i antalet af de läroverk, der en högre realundervisning skulle kunna inhemtas.

Denna inskränkning hvilat ytterst på det antagandet, att *behovet* af dylik undervisning skulle vara mindre eller *så ringa* som medeltalet af studerande i de högre realklasserna utvisar. Det skulle blifva allt för vidlyftigt att inlåta sig på en undersökning af befogenheten, riktigheten af den, utaf detta sednare förhållande gjorda slutsatsen. Min öfvertygelse är, att den högre reala undervisningen skulle hafva varit mycket mera eftersökt om andra, dermed i sammanhang stående anordningar vidtagits. Denna min öfvertygelse grundar jag bland annat på åtskilliga yttranden i det statsråds-protokoll, som finnes den Kongl. propositionen bifogadt. Så heter det t. ex. på sid. 47: "Hvad som mycket bidragit dertill, att den reala linien icke utvecklats sig med samma kraft som den klassiska är den dels otillräckliga, dels derigenom ock alltför obestämda undervisning, som genom ogynnsamma och tvingande omständigheter fallit på hennes lott". Och på sid. 54 heter det: "Icke ens något af de högre elementarläroverken eger enligt stat de lärarekrafter, hvilka under nuvarande förhållanden äro för undervisningens skötande å båda bildningslinierna erforderliga. Men en följd häraf har också måst blifva, att undervisningen hvarken räckt till för alla, eller kunnat på ett ändamålsenligt sätt bedrivas; och detta har isynnerhet träffat den reala linien". Häraf tyckes framgå, att det icke är det *inskränkta behovet* af undervisning på realliniens högre klasser, som *ensamt* vållat, att antalet af lärjungar i dessa varit ringa. Men om ock en och annan skola, belägen midt i en ort med en kunskapslysten och talrik befolkning skulle kunna uppvisas,

der år efter år lärjungarnes antal förminskas, och exempel härpå torde ej saknas — icke får man deraf draga den slutsatsen, att behovet af undervisning derstädes därför är ringa. Nej, anledningen till det anmärkta förhållandet torde snarare bero på lokala bestämmelser som, omändrade till det bättre, skulle framkalla alldeles motsatta verkningar. Så äfven här i det stora, hela staten omfattande undervisningsväsendet. Det är nemligen icke allenast nog att skolor inrättas; de måste för att fylla sitt ändamål äfven inrättas *väl* och förses med en lärareuppsättning, som, på samma gång den gör undervisningen eftersökt, äfven gör den verklig och icke endast existerande skenbar på papperet i skolstadgan.

Blir detta fallet äfven med de högre realklasserna, skall resultatet blifva helt annorlunda. Nu är visserligen afsigten att höja, förbättra undervisningen i dessa högre klasser. Men att nu besluta att af nu befintliga 31 skolor enligt Kongl. Maj:ts förslag endast 7 och enligt Utskottets endast 11 skulle kunna lemna en högre realundervisning, kan jag icke biträda och tror mig därför hafva anfört giltiga skäl. Men jag har ytterligare ett skäl att tillägga, nemligen att Norrköpings högre elementarläroverk om denna punkt bifölles, komme att sakna *fullständig* högre undervisning på reallinien; ty minst ett års längre kurs, än som här föreslås, skulle dertill erfordras; och tre års enligt Kongl. Maj:ts förslag, som alldeles indragit de fyra högre realklasserna vid detta läroverk. Då jag nu i mitt yttrande omfattat det i allmänhet ogynsamma i föreliggande förslag, så hoppas jag man icke må förtänka mig, att jag för en stad, med Norrköpings folkmängd och den der företrädesvis rådande praktiska verksamhet, anser mig böra påkalla Kammarens benägenhet för att derstädes bibehålla den möjlighet, som för närvarande, måhända med någon förstärkning af lärarekrafterna, dock enligt nu gällande skolstadga finnes för en fullständig undervisning äfven på den reala linien.

För ett så stort samhälle, med en så utpräglad industriell riktning, hvars skola tillika besökes af lärjungar från en vidsträckt omgivning, behöfver man ej länge söka efter skäl för att låta dervarande läroverket bibehålla sin ställning såsom ett högre *fullständigt* elementarläroverk.

Jag vill icke här tala om de stora kostnader staden underkastat sig för erhållande af ett sådant. Men säkert är, att det skulle kännas hårdt att afstå från ett mål, som man genom ansträngningar och uppoffringar af materiella medel trots sig hafva förvärfvat rättighet till att fortfarande få behålla i sigte; och dit hör väl äfven, såsom en föregående talare äfven antydtt, att kunna i hemmet bibehålla de uppväxande sönerne, under den tid de i stadens skolor erhålla den fullständiga undervisning, för inträde i det praktiska lifvet, hvaraf de äro i behof. På det nu Utskottet måtte få tillfälle att afgifva ett nytt förslag i afseende på den högre realundervisningen — och i öfverensstämmelse med här redan fattadt beslut angående årsklassernas antal — samt att i förslaget om ett större antal städer der en sådan undervisning må kunna erhållas, om den ej kan blifva allmän, Norrköping likväl äfven må upptagas, hade jag tänkt, för att kunna formulera ett yrkande, mig böra hemställa om återremiss af denna punkt till Utskottet. Om Utskottet ock ej kommer till någon slutlig handläggning af ärendet blir resultatet af en återremiss likväl att förhållandet blir enahanda som hittills; eller att skolor-

nas antal för en högre real bildning blifver detsamma, dock med förstärkta lärarekrafter. Skulle Kammaren åter vilja förena sig om att besluta den skrivelse Herr Kolmodin föreslagit, så har jag ingenting deremot att invända.

Herr Grefve Posse: Vid ett föregående tillfälle under öfverläggningen om en annan punkt i detta betänkande, tog jag mig friheten att yttra mig äfven om den nu föredragna punkten och nämnde, att det gått mig på samma sätt som Herr Kolmodin nyss sade, nemligen att jag icke kunde begripa, huru man skulle kunna tro, att realbildningen blefve bättre tillgodosedd, derigenom att i större delen af landets elementarläroverk den reala linien blir indragen. På grund häraf yrkade jag redan då, att punkten icke måtte bifallas. Herr Kolmodin har nu formulerat ett förslag till skrivelse, hvartill han yrkat bifall, och får jag förena mig deri.

Herr H. Schultz: Då jag första gången detta ärende föredrogs hade ordet, tog jag mig friheten att instämma i Herr Kolmodins yttrande och derigenom ansåg jag mig hafva uttalat min tacksamhet emot Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-departementet, derföre att han velat förbättra den reala linien så mycket som han under närvarande förhållanden ansåg sig kunna göra. Han har nemligen sagt, att han vill hafva denna linie mera tillgodosedd och erkänd än den i vårt land hitintills varit. En högt aktad lärare yttrade äfven vid samma tillfälle, att den reala bildningen icke vid alla tillfällen blifvit så tillgodosedd som man haft skäl att önska, och det måtte väl hafva något att betyda, då en lärare vid ett af våra större elementarläroverk här faller ett sådant omdöme. Men om jag, som sagdt, vid detta tillfälle tacksamt erkänner de grundsatser som Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-departementet samt regeringen i sin helhet uttalat, så följer deraf dock icke, att jag på förhand godkänner alla de punkter betänkandet innehåller. En sådan punkt, som jag icke kan för min del godkänna, föreligger nu till behandling, och jag ber derföre få yttra min mening om densamma. Jag har icke på mitt samvete att hafva mycket upptagit Kammarens tid, och må det derföre tillåtas mig att yttra min mening i detta för hela vår framtida utveckling så viktiga ärende.

Vid 1859—1860 års riksdag beviljade Rikets Ständer, på Kongl. Maj:ts förslag, anslag till lärare för utveckling af några läroverk, som då icke voro fullständiga på så väl den *klassiska* som den reala linien, men med vilkor att dessa kommuner skulle sjelfva bekosta sina läroverksbyggnader. Det må väl derför icke förundra någon, att dessa samhällen icke kunna finna sig tillfreds med att se sig utesluten från en förmån, efter det de för dess vinnande gjort ganska betydliga pekuniära uppoffringar. Kongl. Maj:t har nemligen uttryckligen sagt att, om kommunerna bekostade byggnaderna, Kongl. Maj:t ville bekosta lärare, och nu kommer regeringen med förslag att dessa kommuner skola uppoffra förmånen att få behålla fullständiga läroverk på den reala linien. Jag tror icke, att någon, som vill tillmötesgå rättvisa och billiga anspråk, kan medverka till ett sådant beslut. De kommuner, som i följd af Kongl. Maj:ts nämnda

beslut sjelfva bekostat sig läroverksbyggnader, äro Norrköping, Jönköping och Wenersborg, och man kan icke utan att begå den största orättvisa underlåta att tilldela dessa läroverk förmånen att fortfarande få behålla fullständiga reallinier, d. v. s. fyra- eller tre-åriga öfverklasser. Men jag vill gå ändå längre och anser att ännu flera läroverk böra få behålla denna förmån. Hvarföre skall t. ex. Gotland, denna så långt afskiljda provins, tvingas att skicka sina söner till fastlandets elementarläroverk. Vidare *Carlstad*, hvarföre har icke denna stad fått komma i åtnjutande af fullständigt realläroverk.

Jag måste se frågan från regeringens sida uteslutande ur ekonomisk synpunkt. Det förefaller mig nemligen som om regeringen icke velat framkomma med ökade anslag under Åttonde hufvudtiteln, hvilket blifvit en följd om dessa och flera läroverk fått behålla sin fullständighet. Men låtom oss då se till huru stor differensen kan vara emellan en fullständig reallinie och hvad som är föreslaget af Utskottet i punkten c. Mine Herrar! hela skilnaden är 5,000 R:dr årligen, och jag vill fråga eder, mine Herrar, om en sådan summa kan utgöra skäl till att beröfva provinser med en befolkning af omkring 300,000 innevånare, ty Werm-land och Östergötland äro bland vårt lands folkrikaste provinser — att, säger jag, för en så ringa kostnad, beröfva den studerande ungdomen i dessa provinser förmånen af att inom sina egna provinser få åtnjuta en fullständig realistisk bildning. Om man skulle tvingas att från nämnde provinser skicka sina söner till Göteborg eller Örebro, så hemställer jag huruvida sådant kan vara med rättvisa och billighet förenligt. Jag an- håller att få anföra några få siffror för att visa huru ojemnt fördelningen är uppgjord. Enligt läroverkskomitéens betänkande finnes i Malmö 365 skolynglingar och i Carlskrona 278 eller tillsammans 643. I Linköping åter är lärjungarnes antal 446 och i Norrköping 276, hvilket sammanräk- nadt gör 722. Nu har Östergötland med 722 lärjungar icke fått sig till- deladt något enda fullständigt realläroverk, under det Malmö och Carls- krona med tillhoppa 643 lärjungar blifvit försedda med hvar sitt sådant läroverk.

Det anförda må vara tillräckligt för min åsigt som är, att en skrif- velse bör aflätas till regeringen med uttalande af den anhållan och önskan, att regeringen måtte taga saken ånyo i öfvervägande och medverka till att så många fullständiga realläroverk som våra tillgångar möjligen medgifva må blifva i landet inrättade. Jag har den aldrr största aktning för den klassiska bildningen och vill derföre ingalunda, att den skall till- bakasättas, men vill ej heller att den reala skall på något sätt försummas. Om t. ex. 20 läroverk göras fullständiga på reallinien, så kan detta er- hållas för en summa af omkring 100,000 R:dr, och i sanning kan man säga, att detta vore väl använda penningar.

Jag anholder således om återremiss af denna punkt, i det syfte jag angifvit.

Herr Linné: För min del är jag öfvertygad, att det antal real- läroverk som Kongl. Maj:t föreslagit är alldeles otillräckligt för sitt ändamål och, såsom det förut är anmärkt, förefaller det äfven mig högst besynnerligt, att Gotland icke fått sig tilldeladt ett enda sådant läroverk

samt hela Norrland icke mer än ett. Dessutom finnes det i vårt land flera kommuner som gjort betydliga pekuniära uppoffringar för att erhålla fullständiga reala läroverk, men hvilka, enligt denna fördelning, nu skulle beröfvas denna förmån. Bland dessa vill jag nämna Wenersborg, som uppoffrat ansevärliga summor på ett präktigt skolhus och nu nyligen jemväl på en utmärkt vacker och ändamålsenlig gymnastikbyggnad. Då jag emellertid inser att så nära Riksdagens slut en återremiss skulle tjena till intet, så förenar jag mig i Herr Kolmodins förslag.

Herr A. Rundbäck: Jag har den lyckan att vid detta tillfälle kunna till en del instämma i den förste talarens yttrande, då han började sitt anförande med att säga att denna punkt var den svagaste, såväl i Utskottets som Kongl. Maj:ts förslag. Att den är den svagaste i Utskottets förslag medgifver jag nemligen gerna, och jag har också reserverat mig emot densamma; men deremot kan jag icke erkänna, att den värde talaren har rätt i det påståendet, att den är den svagaste punkten äfven i regeringens förslag, och jag ber derföre att få med några ord försvara regeringen. Då jag i min reservation ställt mig på dess ståndpunkt och då Herr Departements-chefen icke är här närvarande, anser jag mig der-till skyldig.

Mine Herrar! reallinien är så beskaffad genom sjelfva sin natur, att den måste smalna mycket hastigt uppåt; nedtill är den mycket tjock, men så snart lärjungen får tillfälle att komma ut i det praktiska lifvet lemnar han densamma, och på öfversta stadiet finnas derföre icke andra qvar än sådana, som gå till Krigsskolan, Teknologiska Institutet och några andra tillämpningsskolor. Detta gör att denna linie på det öfversta stadiet är mycket giest besökt. Latinlinien skickar sina alumner icke blott till tillämpningsskolorna, utan äfven till akademien, hvaraf följer att latinarnes antal är vida större än realisternas, hvilka på sin maturitetsexamen icke få taga någon akademisk examen; och säkerligen kommer dessas antal att än vidare förminskas, då afslutning skall ske i femte klassen.

För att sätta Herrarne något in i frågan med en smula statistik, som jag dock lofvar skall hålla sig uteslutande till denna fråga och icke röra sig kring länens och stiftens befolkningar, i likhet med hvad en annan talare tagit sig före, så vill jag nämna att i de fyra öfversta klasserna på latinlinien finnas vid alla våra högre elementarläroverk tillsammans 2,606 lärjungar och på reallinien 362, samt i den öfversta klassen på latinlinien 457 och på reallinien vid alla 31 läroverken endast 58. Man märker häraf, hvilken skilnad det är, och att de olika linierna följaktligen måste behandlas olika.

Nu har regeringen föreslagit, att af 33 skolor 26 skola tillhöra latinlinien och 7 reallinien. Hvad gör detta? Jo, 100 lärjungar på hvar och en latinlinie och 51 på hvarje reallinie i de högsta klasserna. Jag hemställer derföre, om det kan vara skäl att klandra regeringen så mycket, då den tillgodosett den reala bildningen så, att lärjungeantalet vid de högre reala läroverken blir blott hälften mot samma antal vid de klassiska. Mine Herrar! det är en önskan hos oss litet hvar, och jag delar den lifligt, att realisterna framdeles må få taga vissa akademiska examina. När detta en gång inträffar, blir tilloppet på den reala linien säkerligen större,

på samma gång det minskas på latinlinien; och då duger det icke annat än att inrätta minst lika många högre realläroverk som latinläroverk. Men i närvarande stund är det alldeles onödigt och kostar bara penningar.

Så säger denne samme förste ärade talare, att resorna äro mycket besvärliga för 14 års gossar. Nu ber jag i parentes få erinra derom att, enligt det beslut vi i går fattade, gäller det icke 14 utan 15 års gossar, men detta kan nu vara likgiltigt — hvad jag vill säga är att det kan göra just detsamma om en gosse reser 3 mil på kärra eller 10 mil på jernväg; han får inackordera sig i alla fall i endera staden, och det kostar lika mycket. Sedan jernvägarne fått en sådan stor utsträckning som nu, betyder i allt fall några mil mer eller mindre så godt som intet. Men jag vill fästa uppmärksamheten på ett förhållande och det är, att vi i hela landet icke hafva flera än 7 seminarier, ehuru antalet seminarister äro dubbelt så stort som realister på gymnasialafdelningen. Dessa seminarister äro fattigmans barn, hvilka skola vara 17 år när de komma in i seminariet och skola gå igenom 3 klasser. De äro sålunda i flera afseenden väl lämpade att jämföra med ifrågavarande realister. Bli det manne kortare resor för dem? "Det der slår an", afbryter här en talare bakom mig, "detta tal om fattigmans barn". Ja, jag hoppas det skall slå an; när man har dubbelt så många seminarister som lärjungar i de öfre realklasserna, men endast 7 seminarier, så hemställer jag om icke 7 läroverk äro tillräckliga för ett hälften så stort antal realister. Detta till svar på den anmärkning som i tysthet fälldes bakom min rygg.

För öfrigt har jag den åsigten att, om vi framdeles, sedan kompetensvilkoren för de akademiska examina blifvit förändrade, vilja öka antalet af reala läroverk genom minskning i antalet af latinläroverk, torde det möta mycken svårighet att få bort latinläroverken; ty det är vanligen så, att när man fått begge arterna af läroverk på ett ställe, vill man icke gerna släppa någondera af dem.

Och nu kommer jag äfven till ortintresset, som i denna fråga fått så många förespråkare. Jag börjar då med Norrland. Under de sednaste fem åren har denna provins vid sina läroverk haft tillsammans 12 realister. I Östersund ingen enda; medeltalet vid detta läroverk har varit 0,8 d. v. s. icke en hel på hela läroverket. Jag hemställer nu, om det icke under sådana förhållanden må anses tillräckligt sörjdt för Norrland, då det enligt förslaget skulle få ett fullständigt realläroverk, d. v. s. för 6 lärjungar en lika väl utrustad läroanstalt som det har för 50 seminaristers undervisning.

Jag har tagit mig friheten göra en uträkning af realisternas antal vid alla våra högre läroverk och dervid funnit:

att i Sundsvall skulle komma att samlas 10 à 12 realister från alla de norrländska läroverken, deri äfven inberäknadt läroverket i Hudiksvall;

att antalet i hela Svea land belöper sig till 117, som fördelade på läroverken i Stockholm och Örebro, göra $58\frac{1}{2}$ på hvardera, hvilket är något mer än hälften af hvad latinlinien för närvarande har på gymnasialafdelningen, i medeltal räknadt;

att antalet realister från Linköping, Norrköping, Westervik och Wisby, hvilka skulle förenas i Westervik, är 51;

att i Carlskrona skulle från läroverket i denna stad och från Wexjö samt Calmar komma att samlas något öfver 40 lärjungar, i Göteborg från vestra Sveriges läroverk 73 och i Malmö från Skånes läroverk 49 realister. Detta visar, att vid intet af de föreslagna realläroverken blifver öfverbefolkning.

Inom Jönköpings, Kronobergs och Calmar län är icke ett enda fullständigt realläroverk föreslaget, och detta oaktadt betänkandet är underskrifvet af två representanter från dessa orter nemligen rektor Dahm och undertecknad. Således kan då åtminstone icke något ortintresse gjort sig gällande. Hvad Gotland deremot beträffar, så anser jag verkligen talande skäl förefinnas för en reallinies förläggande derstädes.

Med hvad jag nu anfört har jag endast velat försvara regeringens proposition i denna punkt, som jag genom min reservation åtagit mig, och tror att hvar och en som tänker på saken bör finna, att regeringen handlat välbetänkt, då den icke velat onödigtvis förspilla statens tillgångar. Jag skall dock icke, om det yrkas, motsätta mig en återremiss af punkten, ty den behandlar en rent ekonomisk fråga och inga principer i organisationen, hvarföre jag visserligen icke skall sörja öfver, om den afgöres på ett sätt, som icke öfverensstämmer med mina i reservationen framhållna åsikter.

Herr Talmannen, som nu öfvertog ledningen af Kammarens förhandlingar, lemnade härefter ordet till

Herr Lyttkens: Redan en gång förut vid denna frågas behandling har jag uttryckt min glädje öfver att de åsikter, som gjorde sig gällande vid 1870 års riksdag, då skrivelse till regeringen i detta ämne afgafs, nu af Kongl. Maj:ts regering blifvit i hufvudsakliga delar godkända. Riksdagens åsigt var den, att latinläsningen skulle inskränkas, så att blott de som egnade sig åt de vetenskapliga studierna skulle i skolorna idka latinläsning, för alla de öfriga skulle reallinien göras tillgänglig. Huru detta skall låta sig göra, på sätt som i denna 25:te punkten af betänkandet föreslås, förstår jag ej, ty att i enlighet med i 15:de punkten fattadt beslut borttaga alla reallinierna ur de högsta klasserna och nu besluta införande af realskolor i 5 högst 7 städer befordrar icke realstudierna. Jag hade tänkt mig, att Riksdagens skrivelse skulle medfört ett annat resultat, nemligen att latinskolorna skulle indragas, så att endast på sin höjd en sådan i hvarje stiftstad bibehölls för att i desamma de klassiska studierna skulle fullt ändamålsenligt tillgodoses och idkas. Den reala bildningen anser jag deremot för vårt land så vigtig och för vårt folk och våra förhållanden så passande, att realskolor bör finnas öfverallt, der nu högre elementarläroverk äro inrättade. Herr Rundbäck har för att bevisa obehöfligheten af så många realskolor anfört en del statistiska uppgifter, hemtade från nuvarande förhållanden, men det är just dessa olyckliga förhållanden man önskar att få förändrade till ett bättre, och det gör man ej genom att ytterligare försvåra och nedsätta realstudierna utan bör i dess ställe dessa studier gifvas samma anseende som de klassiska studierna och samma kompetens. Om derföre universitetets- och embetsexaminator omändrades, så att de ynglingar, som genomgått reallinien blefvo i alla de delar, der det på något vis är lämpligt, lika berättigade till att taga de

olika universitets- och embetsmannalexamina som de hvilka genomgått den klassiska linien, så kommer det snart att visa sig, att realstudierna skall vinna långt fler idkare än hittills, då nästan alla vägar äro för dem stängda.

Vid 15:de punkten gjordes ungefär samma yrkande, som det nu af Herr Kolmodin framställda. Då instämde jag i detta yrkande, men när det ansågs att, om detta yrkande då af Kammaren antagits, det skulle vara detsamma som att rivva itu hela förslaget, återtog jag mitt yrkande i den punkten; men, mine Herrar! resultatet blef dock detsamma som om yrkandet om en ompröfning af den punkten blifvit bifallen, ty genom Kamrarnes olika beslut är ju Regeringen tvungen att taga frågan i ompröfning, och ingen kan väl nu våga påstå, att den stora frågan derföre är iturifven och reformen undanskjuten; tvärtom i sin verklighet tror jag att den vinner på en sådan ompröfning, och den af Herr Kolmodin i denna punkt föreslagna skrivelsen är, enligt min åsigt, ej heller ämnad att på minsta sätt hindra reformen, utan afser endast att få denna fråga utredd och gifva reformen den riktning, att realundervisningen ej må blifva ännu mer tillbakaset utan tvärtom bättre tillgodosedd, på det denna undervisningslinie må för framtiden blifva *hufvudsak* och *latinets bisak*. Jag yrkar alltså bifall till Herr Kolmodins förslag.

Herr *Carl Ivarsson* förenade sig med Herr Lyttkens.

Herr Hjelm: Jag kan icke inskränka mig till att endast framställa ett yrkande, utan jag måste tillägga några ord för att gifva skäl för min åsigt.

En ärad talare har nyss yttrat här, att den reala linien vore att förlikna vid en stam, som var mycket bred i den nedre ändan, men uppåt afsmalnade så högst betydligt. Detta yttrande är under nuvarande förhållanden sannt, men å andra sidan kan man taga för gifvet att ju flera platser, som, för dem med högre real underbyggnad, inom tienstemannabanan och näringarne finnas, desto flera personer komma att gå den reala vägen. Man bör kunna antaga, att denna linie kommer att sålunda blifva mycket bred uppåt. Inskränker man sålunda de reala läroverken till alltför få, så stänger man i sjelfva verket en mängd ynglingar från möjligheten att kunna få real bildning, hvarigenom de tvingas in på den klassiska.

En talare har nyss antydt de svårigheter, som nu möta för en realist att aflägga akademiska examina, men jag får säga, att jag anser dessa hinder icke vara svåra att undanröjda genom förändringar i vissa examensförordningar, och detta kommer säkerligen att inträffa.

En talare på gotlandsbänken har sagt, att det skulle blifva mycket stor olägenhet för Norrland att hafva endast ett realläroverk i Sundsvall. Jag ber att i detta afseende få fästa uppmärksamheten på några siffror som jag kan anföra. Från Sundsvall till Haparanda är nemligen ej mindre än 73 mil; från Gefle till Sundsvall är 25 mil. När man dessutom vet att landet är öfverhufvudtaget 40 mil bredt, så kan man säga att den landssträcka, som denna skola skall tillgodose med realundervisning, utgör omkring 5,000 qvadratmil, ett i sanning respektabelt skoldistrikt.

Jag tror att under sådana förhållanden det behöfves ett läroverk med fullständig reallinie på halfva vägen mellan Sundsvall och Haparanda, nemligen i Umeå, der det nu finnes ett sådant läroverk i full gång, ehuru för närvarande det blott är få ynglingar som der egna sig åt denna lines undervisning; men om tillfälle för realistens anställning i flera afseenden utvecklas, så tror jag nog att antalet skall tillväxa, och det ganska betydligt.

Jag vill inskränka mig till att yrka afslag å Utskottets förslag och bifall till det af Herr Kolmodin framställda förslag till underdånig skrifvelse.

Herr Boman: Då jag instämt i den reservation, som af Herr Gjerling blifvit afgifven, så behöfver jag icke tillkännagifva, att jag icke deltagit i Utskottets förslag i denna fråga.

Hvad särskildt angår Wisby, så är jag af den åsigt, att Wisby bör hafva ett fullständigt realläroverk, äfven om antalet af lärjungar på denna linie icke skulle vara så stort.

Då den åsigt tyckes hafva blifvit uttalad af de fleste talare, att Utskottets och Regeringens förslag icke äro antagliga, så kan jag inskränka mig till att endast yrka, att Herr Kolmodins förslag måtte vinna Kammarens bifall.

Herr Alb. Staaff: Jag skall denna gång yttra mig helt kort, då hufvudsaken af hvad jag ämnar säga redan är uttalad. Men jag anser mig skyldig taga till ordet rörande denna punkt, helst då jag vid det tillfälle, då frågan först förevar, yttrade, att jag tillstyrkte det af Utskottet framlagda förslag i sin helhet, ehuru jag ansåg att detsamma led af många brister. Här förefinnes en sådan brist, och jag delar fullkomligt deras åsigt, som sagt att denna punkt af betänkandet är synnerligen svag.

Jag kan icke annat än förundra mig, att den ljusa blick, som skådat så klart in i framtiden, då det gällt att i öfriga delar ordna vårt skolväsende och särskildt förhållandet mellan den reala och klassiska undervisningen, har blifvit så pass skum, när det blef fråga om, med huru många läroverk realbildningen skulle tillgodoses. Förklaringsgrunden skulle sannolikt sökas deri, att deras antal, som besöka de öfre klasserna af reallinien, är så litet. Men här måste man ej se på det närvarande, utan man måste se på framtiden och besinna, att då, såsom vi hoppas, flera vägar öppnas för realisterna, flera akademiska examina blifva för dem möjliga att aflägga utan studiet af klassiska språk, också antalet af dem som beträda denna bana skall betydligt ökas.

Jag kan icke inse, att Regeringens förkämpe i Kammaren i denna sak varit mera klarsynt, än Regeringen sjelf. Herr Rundbäck har sökt bevisa sitt påstående genom att framdraga siffror och säga, att det finnes 2,600 latinare men endast 362 realister för närvarande i våra skolor; men detta vederlägger icke min åsigt, såsom redan förut är visadt.

Jag får äfven erinra, att lika litet betyder det af Herr Rundbäck framdragna skäl, att det skulle vara en orättvisa att icke äfven seminarier funnes i så stort antal, att eleverna icke behöfde resa långa vägar för att få undervisning vid dem, då man fordrar realläroverk i större antal

bland annat för att bespara de fattigare resa till en aflägsen ort. Denna åsigt skulle lika väl kunna tillämpas på våra universitet och tillämpningsskolor i allmänhet, och man skulle kunna säga, att dessa icke äro tillräckligt många. Detta bevis anser jag dock vara temligen klen, emedan det med dessa läroverk af så olika bekaffenhet är ett särskildt förhållande. Fordran på antalet af sådana kan icke vara densamma som på *elementarskolor*.

Då nu ett yrkande blifvit framställt, i hvilket jag ganska väl kan instämma, samt den långt framskridna tiden på riksdagen icke tillåter en återremiss, finner jag icke skäl att ingå i en detaljerad undersökning om lämpligheten af de platser, der realläroverken skulle förläggas; någon sifferundersökning kan i en så vidlyftig fråga icke lämpligen af Kammaren verkställas.

Jag föreslår derföre, att det af Herr Kolmodin framställda förslag till underdånig skrifvelse angående denna punktl måtte vinna Kammarens bifall.

Herr Clairfelt: Här är redan mycket yttradt i denna fråga, men jag kan ändock icke underlåta att påpeka, hurusom såväl Riksdagen i sin år 1870 aflåtna skrifvelse, som läroverkskomitéen haft det mål för ögonen att höja realbildningen i vårt land. Huru skall man då kunna förklara att Herr Departements-chefen föreslagit, att antalet af läroverk, der realbildning kan meddelas, skall minskas från 31, som de nu äro, till endast 7. Såsom en talare förut yttrat, tvingas derigenom föräldrar, som bo i de städer, der nu fullständig realundervisning i skolans högre klasser meddelas, att skicka sina barn till långt bort belägna läroverk eller ock att låta barnen ingå på den klassiska linien. Derigenom kommer naturligtvis den klassiska linien att ännu mera ökas i antalet.

Herr Departements-chefen säger att, genom den af honom föreslagna fördelningen af läroverken, alla delar af landet blifva tillgodosedda; och likväl har han förlagt det södra Sveriges två realläroverk i kuststäderna Malmö och Carlskrona i stället för att lägga dem midt i landet.

Hvad beträffar det ringa antalet af realister, som så ofta blifvit framdraget såsom skäl för minskningen i antalet af läroverk, så vill jag påpeka, att detta beror derpå, att den reala undervisningen blifvit så litet tillgodosedd och nästan tillbakasatt för den klassiska linien, hvilken till följd deraf äfven blifvit talrikare besökt.

På dessa grunder anhåller jag om bifall till Herr Kolmodins förslag

Herr Lyth: Jag behöfver denna gång icke vara mångordig, ty, så vidt jag kunnat finna, är det Kammarens enhälliga åsigt, att Utskottets förslag i denna punkt icke alldeles är sådant, att det kan af Kammaren antagas. Regeringens förslag har uti Kammaren fått en verksam försvarare, och jag beder att få besvara några af de anmärkingar han framställt. Han har lika med regeringen grundat sin åsigt om läroverkens antal på reallinien på det närvarande antalet af elever, men jag anser att detta är en oriktig beräkning. Ty om de personer, som förorda regeringens principer, i detta fall gjort det i afsigt att tilloppet till realläroverken skulle blifva större, hade man varit viss på detta förhållande,

säger jag, så hade man icke grundat läroverkens antal på antalet elever i närvarande stund. Det är icke rätt att grunda detta antal på mängden af de lärjungar, som nu erhålla realundervisning, ty det är ett annat förhållande vi behöfva, ty antalet af realbildade män bör inom samhället allt mera och mera tillväxa.

Vidare har samme talare jämfört läroverken med fullständig reallinie med folkskolelärareseminarierna och sagt, att vi icke behöfva flera läroverk än seminarier. Skilnaden mellan begge dessa undervisningsverk är att man vid seminarierna behöfver ett mindre antal lärare än vid läroverken, hvarför jämförelsen icke är riktig.

Man har också sagt, att vi icke hafva tillräckligt antal lärare för att kunna hafva reala läroverk på flera ställen än Utskottet föreslagit. Det är möjligt, att vi icke hafva tillräckligt antal sådana, men då anser jag, att man bör sträfva efter att utbilda så många som behöfvas. Jag är visserligen öfvertygad om, att det icke kan ske på en gång, men det kan gå efter hand. Skaffen oss dugliga lärare, som äro nitiska och skickliga i sin tjänst, så är jag öfvertygad om att realisterna skola mycket mera än nu besöka läroverken, då man på de flesta ställen styfmoderligt behandlar dem och deras undervisning. Detta säger jag icke för att kasta någon skugga på vår utmärkta lärarekorps, som så nitiskt arbetar i sitt kall.

Å andra sidan vill jag nämna min åsigt, och den är, att jag hoppas att denna punkt i Utskottets betänkande måtte blifva afslagen, samt Herr Kolmodins förslag till underdånig skrifvelse antaget. Men jag vill gå ändå längre och önskar, att Riksdagen tillika måtte uttrycka den önskan, att den obligatoriska fordringen af latin i nästan alla akademiska examina, måtte efter hand borttagas, ty det är klart, att orsaken dertill, att den reala linien är så litet besökt är den, att de ynglingar, som begagna dess undervisning äro stängda från nästan alla akademiska examina.

Sålunda, skaffen dugliga lärare på reallinien och inskränken fordringar på latin i akademiska examina samt minsken antalet af latinskolor till en i hvarje stift, så kunnen I vara säkra på, att reallinien blifver befolkad med bildningssökande lärjungar till stor nytta för hela vårt folk.

På dessa skäl anhåller jag om bifall till Herr Kolmodins skrifvelseförslag.

Herr Törneblad: Jag förstår ganska väl Herrarnes otålighet att gå på proposition, helst det för hvar och en bör vara klart, huru det kommer att gå med denna punkt. Herr Kolmodins förslag blifver troligen antaget, och jag behöfde derföre icke spilla många ord på detta ämne. Men en talare har uppträdt varmt och kraftigt till förmån för Kongl. Maj:ts förslag och har anfört flera skäl såsom stöd för sin åsigt. Jag måste derföre söka att rycka undan det ena efter det andra af de stöd, hvarmed han sökt uppehålla det Kongl. förslaget.

Vi hafva från denne talare nyligen hört huru illa det står till med realundervisningen vid våra läroverk, och att realundervisningen försummas för latinlinien, hvilken alltid har företräde och öfvervägande inflytande. Jag kan väl — ehuru undantag finnas der undervisningen är mycket väl ordnad å båda linierna — medgifva, att realundervisningen på flera ställen lemnar mycket öfrigt att önska; men kan man väl hoppas, att det genom antagande af regeringens förslag skulle blifva så förträffligt staldt med real-

undervisningen i de högre klasserna. De bildningssökande skulle komma för att begagna sig af den så mycket förbättrade realundervisningen, på de ställen, der sådan för närvarande meddelas, men de skulle finna porten stängd samt anvisning att för sådan undervisnings erhållande gå till närmaste stad, eller oftare ännu längre bort. Jag frågar, huru det skall komma att se ut, om man just då man som mest sökt att verka för den reala undervisningen, så ordnar förhållandena, att undervisning icke vidare meddelas vid de flesta af de nu befintliga läroverken? Det kan då hända, att de bildningssökande icke, såsom anvisadt blifvit, fara till annan stad, utan stanna qvar, der de bo och gå in på latinlinien, hvaraf blifver ingen vinst för den klassiska bildningen i vårt land eller för dem sjelfva, för hvilka det varit vida bättre om dem lemnats tillfälle att gå den väg de sjelfve önskat, eller dit deras anlag manat dem att vända sig. Samme ärade talare sade, att på reala linien kunde blott de personer, som sedermera skulle öfvergå till tillämpningsskolorna få undervisning, och han nämnde dervid endast ett par sådana skolor. Jag skall dock kunna uppräknas en mängd sådana, som han icke nämnde, såsom Veterinärinstitutet, Landtbruksinstitutet, Skogsinstitutet, Krigsskolan, Sjökrigsskolan och Chalmerska Slöjdskolans i Göteborg vetenskapliga afdelning. Det förhåller sig dessutom icke så som han sade att blott de, som gå till tillämpnings-skolorna kunna begagna sig af realundervisningen, utan äfven alla de som ämna söka någon af de befattningar, om omnämnas i 8:de, 9:de, 10:de och 13:de punkterna af Kongl. kungörelsen den 12 Maj 1865, såsom i Generalpoststyrelsens, Telegrafstyrelsens och Generaltullstyrelsens kansli- och kameralafdelningar, i Flottans civilstat och i Tullstaten, vidare landtränmästare- och häradskrifvaresysslor m. m., likasom ock telegrafistplatser.

Alla dessa befattningar kan man erhålla, utan att aflägga afgångsexamen i klassiska språk. Vidare har samme ärade talare icke kunnat inse, att de kunna taga någon akademisk examen. Jag rättade denna hans uppgift härom dagen i det jag upplyste, att bergsexamen får af realister afläggas. För öfrigt är det antagligt — och enligt läroverkskomitéens uträkning hafva icke mindre än omkring 40 procent af realisterna gått till akademien, der en del börjat studera latin, hvilket dock är en dyr omväg, ty det göres lättare och billigare i skolan — att en del begagnat akademisk undervisning under någon tid, endast för att utveckla sig i de ämnen de vid skolan med mera förkärlek studerat, utan att därför vilja taga någon examen.

Han tillade äfven något som förvånade mig mycket. Han sade nemligen att realisternas antal i de öfre klasserna kommer att minskas, då den mycket omtalade afslutningen i 5:te klassen skulle blifva införd. Jaså! är det så man vill sörja för realbildningen, att man vill låta dem som skola egna sig åt industrien och näringarne gå ut i lifvet med en otillräcklig bildning, särdeles i ett ämne så viktigt för dem, som t. ex. matematik. Nu är det lyckligtvis så att denna så kallade afslutning i 5:te klassen enligt min åsigt icke är fullt tillfredsställande, hvadan de, som nöja sig med denna, icke torde blifva så många, och för öfrigt är talarens åsigt i detta fall motsatt mot Herr Departements-chefens; ty det heter på sidan 48 i statsråds-protokollet: "genom de goda resultat, hvilka häraf äro att förvänta, och genom den under sådan förutsättning synnerligen stora för-

månen af längre betänketid, innan valet af linie behöfver göras, skola utan tvifvel många, som under andra förhållanden valt den klassiska linien, finna sig hågade att inhemta sina åsigtter på den reala.“

Det är således tydligt och klart att Departementschefen tänkt sig förhållandet annorlunda, i det han hoppats, att realisterna skulle blifva flera, och ändock vill man möta detta växande antal elever med den tillsägelsen, att det är i de öfre klasserna omöjligt att få inträde i mer än några skolor? Samme talare nämnde nyss att stiftens och landskapens befolkningsnummer icke har något inflytande på bestämmande af realläroverkens antal. Jag tänker dock att antalet af innevånare i de olika delarne af landet icke kan vara likgiltigt för det förslag, som bör uppgöras, då man hoppas, att antalet realister skall tillväxa. Visserligen gjorde samme talare en liflig skildring om huru lärjungarne från olika städer skulle sammanströmma till de nya realläroverken, men jag ber att få anmärka, att den lifliga skildringen led af ett litet fel; den förutsatte nemligen, att lärjungarne verkligen skulle företaga långa resor för att komma till de nya realläroverken. Jag tror deremot, att de komma att stanna kvar der de bo, och der de naturligtvis finna skolgången bekvämare. Han har ytterligare uppställt en jernförelse emellan realläroverken och folkskolelärare-seminarierna. Det är en förträfflig jernförelse, som just lämpar sig för mig. Vi hafva för få seminarier särdeles för utbildande af folkskolelärarinnor — för hvilka vi hafva blott 2 — denna omständighet anser jag just vara bevis på, att vi behöfva flera realskolor än Statsrådet föreslagit, likasom att vi behöfva flera seminarier än som nu finnas. För detta sista påstående har jag stöd i min egen erfarenhet, ty jag har många gånger talat vid ynglingar, som varit betänkte på att egna sig åt folkskolelärarekallet, men genom aflägsenheten af seminariet hindrats från att fullfölja sin plan. Låt oss icke uppställa samma hinder för realundervisningen! Icke heller må man tro, att det är blott rike mans barn, som besöka skolans öfre klasser; ty der finnas många fattige ynglingar.

Jag ber slutligen att få påpeka att för närvarande finnes hos allmänheten en motvilja mot att sätta sina barn in på den reala linien. Nu vill man långt ifrån att minska denna obenägenhet meddela sådana stadganden, som genom dem lätt kan ökas; skall man minska densamma, så tror jag för min del icke att rätta medlet är detta, utan att man i stället bör *utvidga tillfällena* till erhållande af god realundervisning. Om det i en tid, då industrien och näringarne taga alltmera krafter i anspråk, skulle blifva så som man spått, nemligen att de öfre realklasserna icke blefve tillräckligt befolkade, så tror jag att felet ligger i undervisningsanstalternas anordning, ty behöfvat af realbildning blir allt större och större. Men att minska tillfällena till realbildningens erhållande kan väl icke vara något sätt att arbeta för dess befrämjande. När nu ynglingen vid inträdet i fjerde klassen skall bestämma sig för hvilken väg han skall gå, och han kommer i valet att, efter tvänne år, antingen få stanna kvar vid det läroverk, der han förut njutit undervisning, eller nödgas gå till ett annat, ofta långt bort beläget, så bör det kunna förmodas, att möjligheten till kvarstannande skall utöfva ett stort inflytande — såvida nemligen ej lärjungens skall bestämdt afgå efter femte klassen, och detta är oftast icke på förhand afgjordt, ty tiden för afgång blir vanligen beroende af till-

fälliga omständigheter — och man får icke undra på om föräldrarna låta barnet njuta latinundervisning för att längre kunna behålla detsamma i sin närhet. Af alla dessa skäl, och då jag icke kan inse annat, än att Utskottets förslag komme att medföra en mycket menlig inskränkning i realundervisningen, får jag anhålla om bifall till det af Herr Kolmodin framställda förslag till underdånig skrifvelse i ämnet.

Herr Thomasson: Jag hade ämnat utförligare yttra mig angående Utskottets förslag i förevarande punkt, såsom af allt hvad Utskottet föreslagit det i bestående förhållanden djupast och otidsenligast ingripande; men då föregående talare redan uttalat mina åsikter härutinnan, inskränker jag mig till att yrka bifall till ett sådant skrifvelseförslag, som af Herr Kolmodin blifvit förordadt.

Herr Carlsson: För min del anser jag, att realbildningen icke blifvit tillbörligt tillgodosedd hvarken genom Kongl. Maj:ts eller Utskottets förslag. Behovvet kan icke mätas efter lärjungeantalet, ty examensfordringarne vid universiteten hindra lärjungarne att fortgå på den reala linien och tvinga dem in på latinlinien. Vid Jönköpings elementarläroverk hafva af 83 lärjungar, som der ingått, två tredjedelar egnat sig åt sådana yrken, som betingas af bildning på reallinien. Läroverket i Jönköping anser jag, med afseende på industriens utveckling i staden och länet, böra erhålla sjelfständig realöfverklass. Staden har gjort stora uppoffringar för sitt läroverk, och jag åberopar hvad Chefen för Ecklesiastik-departementet i detta afseende yttrar. Han säger nemligen i statsråds-protokollet, sidan 66, att läroverket i Jönköping, som bör räknas bland dem, hvilka kunna anses snarast komma i behof af sjelfständiga reala öfverklasser, *främst* lärer böra komma i åtanka att erhålla sådana.

På grund häraf och hvad i öfrigt af föregående talare blifvit yttradt, yrkar jag bifall till det skrifvelseförslag, som Herr Kolmodin framlagt.

Herr Granlund: Äfven jag anser, att realbildningen hvarken genom Kongl. Maj:ts eller Utskottets förslag blifvit behörigt tillgodosedd för olika landsorter, och särdeles visar sig detta förhållande, när man betraktar hvilka elementarläroverk, som, enligt dessa förslag, skulle erhålla sjelfständiga realöfverklasser. Inom hela Småland, Östergötland och Westergötland, skulle icke finnas ett enda på reallinien fullständigt läroverk, med undantag af läroverket i Westervik, som är beläget i en kuststad och således icke har något centralt läge. Jag vill ingalunda klandra, att de föreslagna städerna erhålla fördelen af fyraåriga eller fullständiga öfverklasser på reallinien, men man hade önskat att flera af de större läroverken kommit i åtnjutande af samma förmån.

Kongl. Maj:t har sagt att vid bestämmande af de städer, i hvilka de på reallinien fullständiga läroverken skulle förläggas, borde afseende fästas vid det talrikare antalet lärjungar, hvilka vid dervarande läroverk begagnat sig af undervisningen i realliniens högre klasser. Dernäst vore äfven nödigt tillse, att ingen vidsträcktare del af riket ginge miste om ett sådant läroverk, der dess på reallinien studerande ungdom kunde bekomma en önskad

önskad utbildning. Nu är förhållandet att Jönköpings läroverk, hvilket har det mest centrala läge samt vanligen öfver 500 lärjungar och eger ett af staden med stora uppoffringar uppbyggt större elementarläroverks-hus, icke, enligt så väl Kongl. Maj:ts som Utskottets förslag, skulle erhålla ett på reallinien fullständigt läroverk. Likväl har realundervisningen i de högre klasserna derstädes blifvit begagnad af 17 lärjungar, ett ej obetydligt antal i jemförelse med andra läroverk. Af de till fullständiga läroverk på reallinien nu föreslagna äga

Malmö	332	lärjungar	och	14	realister,
Göteborg	514	"	"	22	"
Örebro	488	"	"	23	"
Carlskrona	282	"	"	24	"

Jönköpings läroverk synes mig derföre både i afseende å lärjunge-antal och realisternas antal böra uppflyttas till fullständigt äfven på reallinien — hvilket äfven borde blifva förhållandet med Norrköping, hvilken stad i industrielt hänseende är särdeles framstående.

Jag instämmer uti det af Herr Kolmodin framställda förslag.

Herr Hæggström: Jag hade icke tänkt begära ordet i denna fråga om jag icke dertill blifvit speciellt uppmanad af representanten från Wexjö, som frågade om vi norrländingar icke kunde nöja oss med förevarande förslag, då vi derigenom skulle få ett fullständigt realläroverk i Sundsvall, och han yttrade vidare, att det icke betydde något, om lärjungarne finge resa två å tre mil på kärra, eller nio å tio mil på jernväg.

Den ärade representanten tycks icke hafva några begrepp om afstånden i Norrland och aflömt att det icke finnes någon jernväg norr om Sundsvall. Jag vill derföre erinra honom, att ynglingar från Haparanda hafva cirka 70 mil till Sundsvall och från Enontekis omkring 100 mil till denna stad, hvilka vägsträckor icke äro småsaker att färdas efter skjuts. Om föräldrar också kunna hafva lust att sända sina söner så lång väg för att erhålla bildning, så torde de icke hafva råd dertill. Talaren yttrade vidare, att då Norrland har blott *ett* folkskollärareseminarium i Hernösand, så kunde det vara tillräckligt med *ett* högre real-läroverk i Sundsvall. Jag förmodar att den ärade talaren, som sjelf varit folkskoleinspektör, beklagar att Norrland har blott ett seminarium, och då kan han väl icke önska samma bedröfliga förhållande med afseende på realläroverken.

Det torde icke vara lämpligt att vid denna sena timma vidare orda i denna fråga, hvarföre jag inskränker mig att yrka bifall till Herr Kolmodins förslag.

Herr Uhr: Det torde låta underligt att jag, efter den siste talaren, säger att Herr Rundbäck hade rätt. Ja, han hade verkligen rätt, då han sade, att den reala linien var grof nedtill och smalare uppåt, men han hade orätt, då han icke ville afhjelpa detta. Men då det är min önskan, att den reala linien skall vara lika grof om icke gröfre uppåt än nedåt, så yrkar jag bifall till Herr Kolmodins förslag.

Herr Åke Andersson: Jag instämmer med den siste talaren och hoppas att vi fått tillräckligt af lärdom under tre dagars diskussion i denna fråga. Jag tillåter mig erinra om vår långa föredragningslista och önskar att vi snart kunde få komma in på ett annat område. Jag yrkar bifall till Herr Kolmodins förslag.

Herr A. Rundbäck: Det förvånar mig att så många talare stiga upp och opponera sig mot Kongl. Maj:ts, af mig förordade förslag, då jag redan på sätt och vis sträckt vapen. Jag har icke något emot Herr Kolmodins förslag, ehuru jag ansett det vara min skyldighet att försvara Kongl. Maj:ts förslag och min reservation. Jag skall nu icke öka Herrarnes otålighet och ingå i något vidare svaromål, ehuru jag väl skulle kunna det, men när Herrarne emot mitt påstående, att sju realläroverk äro för närvarande tillräckliga för behofvet, endast hänvisa till framtida förhållanden, så förefaller det mig som om Herrarne yttra sig på samma sätt som frun, som ville att mannen skulle skaffa en informator och, då denne deremot invände att de icke hade några barn, svarade: "kära du, få vi bara en informator, så få vi nog barn."

Härmed var öfverläggningen slutad. Derunder hade yrkats dels bifall till Utskottets hemställan, dels återremiss, dels att, i enlighet med Herr A. Rundbäcks vid utlåtandet fogade reservation, Kongl. Maj:ts i ämnet afgifna nådiga framställning måtte bifallas, dels ock slutligen att det förslag måtte antagas, som Herr Kolmodin i sitt yttrande framställt. Då emellertid den talare, som påyrkat återremiss, nu förklarade sig fråntråda detta yrkande, framställde Herr Talmannen propositioner i öfverensstämmelse med de öfriga meningarne. Propositionen på bifall till Herr Kolmodins förslag besvarades af Kammarens flesta ledamöter med ja; i följd hvaraf Kammaren, med afslag å såväl Utskottets hemställan som äfven motsvarande förslag i Kongl. Maj:ts proposition, för sin del beslutit, att Riksdagen skulle i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes för näst sammanträdande Riksdag framlägga förslag om inrättandet af högre realklasser vid ett så stort antal af rikets elementarläroverk, att den reala bildningens behof derigenom må kunna anses behörigen tillgodosedt.

Punkten 26.

Bifölls.

Punkten 27.

I afseende på *mom. a* yttrade:

Herr Grefve Posse: Utskottets förslag i förevarande punkt har hos mig väckt åtskilliga betänkligheter. Utskottet säger först i sin motivering ganska riktigt, att frågan om erforderligt lärareantal är i väsentlig mån beroende af det beslut, angående elementarläroverkens organisation, hvilket Kongl. Maj:t kan komma att, till följd af Riksdagens derom uttryckta

åsigter, fatta. Det är alldeles riktigt, att någon normalstat svårligen kan fastställas, så länge det icke är klart huru Kongl. Maj:t ämnar genomföra organisationen, eller i hvad mån Kongl. Maj:t fäster afseende vid Riksdagens uttalanden i afseende på normalstaten. Det förefaller mig derföre vådligt, om Riksdagen skulle bifalla Utskottets hemställan i föresatt punkt och, för läroverkens fortsatta verksamhet och för tillämpningen af de i Kongl. Maj:ts proposition angifna och af Riksdagen antagna eller utan erinran lemnade grunder för ordnande af elementarläroverken, ställa till Kongl. Maj:ts förfogande det för samma läroverk nu utgående reservationsanslag 1,691,047 R:dr 56 öre, intill dess de förändringar i nuvarande stat, som deraf blifva en följd, kunna vardas för Riksdagen framlagda och af densamma pröfvade. Jag kan icke finna annat, än att, om Riksdagen nu beslutar detta, så står det Kongl. Maj:t fritt att dröja obegränsadt länge med att framlägga en lönestat till Riksdagens godkännande. Man har derigenom lemnat Kongl. Maj:t fria händer att röra sig hur han vill och behagar inom anslaget, att vid inträffade ledigheter taga medel från den ena platsen och lemna till den andra. Det är gifvet, att ett sådant förhållande måste ega rum tills organisationen blifvit genomförd, men icke bör det lemnas Kongl. Maj:t fritt att upprätthålla ett sådant interimstillstånd hur länge som helst, hvilket han kan göra, om denna punkt af Riksdagen oförändrad bifalles. Det är väl Riksdagens mening, att mellantillståndet skall upphöra, så snart ske kan, att Riksdagen måtte få kännedom om Kongl. Maj:ts beslut i anledning af de åsigter, Riksdagen nu uttalat, och att Kongl. Maj:t i sammanhang dermed så fort som möjligt ville framlägga en normalstat till Riksdagens godkännande. Vid sidan af normalstaten måste naturligtvis framläggas en öfvergångsstat, tills de nya förhållandena komme att tillämpas. Jag tror derföre, att det är nödvändigt att vidtaga någon förändring i Utskottets förslag för att derigenom påskynda framläggandet af såväl interimssom normalstaten. Jag föreslår således, att punkten måtte sluta med -- "56 öre" och att straxt förut efter ordet "måtte" insattes "*för år 1874*". Om skrifvelsen innehåller detta, så uppstår nödvändighet för Kongl. Maj:t att redan nästa år framlägga såväl interimssom normalstat till Riksdagens pröfning.

Jag anhåller om proposition å detta mitt förslag.

Herr Hedin: Äfven mig förefaller det uppenbart, att Kammaren icke kan godkänna Utskottets förslag oförändradt. Jag har inom Utskottet icke deltagit i detta beslut, utan framlagt ett annat förslag till hemställan, som afsåg att bibehålla Riksdagens handlingsfrihet. Utskottets förslag deremot binder Riksdagen, men gifver Kongl. Maj:t fria händer, på ett sätt, som Kammaren vid närmare öfvervägande icke torde finna sig vid. Jag hade tänkt mig, att anslaget kunde ställas till Kongl. Maj:ts förfogande tills vidare, med vilkor att icke förse innehafvaren af någon ny lärareplats med fullmakt; innan behöfvat blifvit för Riksdagen framlagd och af Riksdagen pröfvadt.

Till förekommande af den utaf den föregående talaren påpekade våda, som ligger i Utskottets förslag, går jag gerna in på hans ändringsförslag, dock vill jag icke att så mycket, som han föreslagit, skall ur

punkten uteslutas. För min del har jag inom Utskottet uttalat den åsigt, att löneförhöjning för en del lärare är af yttersta behovet påkallad och jag anser därför riktigt att Riksdagen framhåller denna omständighet, då Kongl. Maj:t förbisett den. Det lindriga påpekande i detta afseende, som ligger i Utskottets förslag, vill jag därför icke hafva uteslutet.

Jag yrkar sålunda, att orden "för år 1874" må införas, på sätt den föregående talaren föreslagit, men af första momentets sista del endast uteslutas två à tre rader från och med ordet "intilldess" till och med ordet "pröfvade", och således framställningen om löneförhöjning stå kvar.

Herr Lyttkens: Ja, det är onekligt att Herr Grefve Posses förslag är det riktigaste, såvida man, på sätt Herr Hedin påpekat, icke utesluter den sista meningen i Utskottets hemställan i detta moment. Det kan visserligen synas eget att Riksdagen sjelf begär förhöjning af våra lärares löner, men då man besinnar, att deras aflöning för närvarande är lägre än de löner, som bestås vaktmästarne vid embetsverken här i hufvudstaden, då man tager de sednares tillfälle till biförtjenster i beräkning, så anser jag att det icke är under Riksdagens värdighet utan rent af dess skyldighet att hos Kongl. Maj:t framhålla behovet af en förbättring af elementarlärares löner. Jag instämmer i Herr Hedins yrkande.

Herr Gjerling: Mot Grefve Posses förslag, om uteslutandet af den sista meningen i Utskottets hemställan i detta moment, hvilken afser att hos Kongl. Maj:t förordas en förbättring af lönerna åt lärarne vid våra elementarläroverk, måste jag protestera. Jag anser det betänkligt att icke taga något steg för åstadkommande af en löneförhöjning åt nämnde lärare och yrkar härmedelst, att Riksdagen må vidhålla det yttrande Utskottet i afseende derpå afgifvit.

Herr Grefve Posse: Jag vill icke bestrida riktigheten af hvad de föregående talarne anfört och ber därför att få förändra mitt yrkande på det sätt, att den sista meningen i Utskottets ifrågavarande, hemställan eller orden "äfvensom att Kongl. Maj:t behagade taga under öfvervägande behovet af lönetillökning för elementarläroverkens lärare", äfven må i mitt ändringsförslag inflyta och blifva Kammarens beslut.

Öfverläggningen förklarades slutad. I öfverensstämmelse med Herr Hedins yrkande, biföll Kammaren Utskottets hemställan i förevarande moment med följande förändrade lydelse:

"att den af Kongl. Maj:t i nåder föreslagna normalstat icke måtte af Riksdagen fastställas; men att Riksdagen, för läroverkens fortsatta verksamhet och för tillämpning af de i Kongl. Maj:ts nådiga proposition angifna och af Riksdagen antagna eller utan erinran lemnade grunder för ordnande af elementarläroverken, måtte för år 1874 ställa till Kongl. Maj:ts förfogande det för samma läroverk nu utgående reservationsanslag, 1,691,047 R:dr 56 öre; äfvensom att Kongl. Maj:t behagade taga under öfvervägande behovet af lönetillökning för elementarläroverkens lärare."

Mom. b.

Bifölls.

Mom. c.

Härvid anförde

Herr Grefve Posse: Äfven vid detta moment har jag en anmärkning att framställa. Jag ber att få hänvisa till Herr Ecklesiastikministerns anförande till statsråds-protokollet den 3 Januari innevarande år, i hvilket anförande det på sid. 58 heter: "Om den nu ifrågasatta anordningen af elementarläroverken komme till stånd, blefve något särskildt anslag för genomförandet af *nu nämnda* löneförbättringar icke nödigt, utan kunde det utgå af det nu varande anslaget till elementarläroverken, i den mån erforderliga medel under öfvergångstiden dertill blefve tillgängliga." Det är således uppenbart att Kongl. Maj:t icke äskat något särskildt anslag till detta ändamål, utan att Utskottet sjelf gjort beräkning af hvad Kongl. Maj:t kunde behöfva för att från och med 1874 års början tillämpa de ifrågasatta löneförbättringarne. Jag finner för min del Utskottets tillvägagående att detta oaktadt tillstyrka ett anslag innebära en antydan, det Kongl. Maj:t icke skulle haft fullt reda på förhållandena eller att Utskottet antagit någon glömska i detta fall hafva egt rum. Jag kan icke föreställa mig att Riksdagen vill vara så rundhändt, att densamma blott på en utredning af Utskottet beviljar den nu föreslagna summan. Följderna af ett afslag tror jag icke heller innebära någon våda, helst Kammarren nyss beslutat, att Kongl. Maj:ts dispositionsrätt öfver nuvarande stat icke skall gälla längre än till 1874, och det således är oafvisligen nödigt antaga, att Kongl. Maj:t redan vid nästa riksdag framlägger ett nytt förslag till stat, då jag förmodar att Kongl. Maj:t icke läser underlåta att tillse det äfven de i detta moment omförmälda lärares billiga anspråk på löneförbättring blifva tillgodosedda. Följden af ett afslag på Utskottets hemställan i detta moment skulle måhända blifva den, att löneförhöjningen icke kan med nästkommande år tillämpas i hela dess vidd, men någon egentlig våda är väl dermed icke förenad, hvarföre jag tror att Kammarren kan helt enkelt afslå detta moment, hvarom jag anhåller att Herr Talmannen behagade framställa proposition.

Herr Abr. Rundbäck: I anledning af Herr Grefve Posses anmärkning tillåter jag mig erinra derom, att Departements-chefen har i sitt nyss nämnda anförande tillkännagifvit, att petitioner om löneförbättring för lärare vid elementarläroverken till Kongl. Maj:t inkommit och blifvit i aiseende å säng- och teckningslärarne vid de treklassiga och femklassiga läroverken af Departements-chefen tillstyrkta. Nu har Departements-chefen tänkt sig, att löneförhöjningen för öfningslärarne skulle inträda först i mån af den nya organisationens införande, men Utskottet, som funnit ifrågavarande lärares löner alltför svaga — de uppgå nemligen vid de treklassiga läroverken till 125 R:dr och vid de femklassiga till 175 R:dr, utan rätt till löneförhöjning — ansåg, att det icke skulle vara så äfven-

tyrligt att till Riksdagen hemställa, att lärarne icke måtte behöfva i flera år vänta på dessa behöfliga lönetillökningar utan genast komma i åtnjutande af dem. Jag medger gerna, att Utskottet, genom att sålunda gifva vika för en känsla af mensklighet, öfverskridit sin befogenhet, men summan är ringa och det gäller några ytterst lågt aflönade lärare; och då man med de begärda 18,250 R:dr skulle kunna förbättra alla ifrågasättande lärares löner äfvensom öfningslärares vid de högre elementarläroverken i Luleå och Vestervik samt gymnastiklärarens vid Piteå femklassiga läroverk, så synes det vara skäl att bifalla denna Utskottets hemställan, hvarpå jag hos Herr Talmannen anhåller om proposition.

Herr *Alb. Staaff* instämde med Herr Rundbäck.

Herr Grefve Posse: Det återstår i alla fall det faktiska förhållandet, att Utskottet i detta moment föreslagit Riksdagen att till löneförbättringar bevilja en summa, som Kongl. Maj:t ansett sig *icke* behöfva. Då Kongl. Maj:t förklarar sig hafva tillräckliga medel för detta ändamål, lär det icke vara något skäl att anvisa mera. Det vore i min tanke välbetänkt, om Kammaren ville, i detta fall såsom i andra, vidhålla den uppfattning att Riksdagen icke bör bevilja sådana anslag som det nu ifrågasatta, utan att från Regeringens sida föreligger en utredning, för hvilken *någon* är *ansvarig*, ty det förefinnes alltid den möjligheten, att Utskottet, äfven med den bästa vilja, kunnat göra sig skyldigt till en felräkning, och hvem skall då bära ansvaret därför? Sannolikt ingen; ty då en felräkning möjligen upptäcket, existerar Utskottet icke längre. Då deremot vederbörande Departements-chef gjort sina beräkningar och visat hvilken summa han behöfver, först då är Riksdagen i tillfälle att så som den bör pröfva behovet. Jag tror, att det är klokast att icke frångå den princip, som i alla dylika fall bör gälla, nemligen att Riksdagen bör hafva en officiel utredning af behovet, innan den beviljar anslag. Den nu ifrågasatta summan, uppgående till mer än 18,000 R:dr, är icke heller så obetydlig som man från visst håll velat antyda.

Herr Hörnfeldt: Jag vill icke positivt motsätta mig Utskottets förslag i detta moment, men jag tror att Utskottets syftemål kan vinnas derigenom att Riksdagen hänvisar Kongl. Maj:t att för ifrågasättande löneförbättringar använda en del af besparingarne på nuvarande anslaget till elementarläroverken i riket. Dessa besparingar uppgingo nemligen år 1869 till 230,000 R:dr, 1870 till 226,000 R:dr och 1871 till 190,000 R:dr, hvaraf Kongl. Maj:t genom särskildt bref förordnat att ett belopp af 100,000 R:dr skulle till Riksgäldskontoret öfverlemnas. Det är således i min tanke lämpligast att hänvisa Kongl. Maj:t till dessa besparingar, och jag tillåter mig för detta ändamål föreslå en omredigering af detta moment på det sätt att efter ordet "måtte" insättes följande: "under år 1874 få användas af de på Åttonde hufvudtiteln befintliga besparingar å reservationsanslaget till elementarläroverken".

Jag anhåller om proposition å detta yrkande.

Herr *Ab. Rundbäck*: Med anledning af Herr Grefve Posses sed-

naste yttrande ber jag att få nämna, att Kongl. Maj:t väl sagt sig icke behöfva något ytterligare anslag för genomförande af den nya organisationen af läroverken, men detta har dock varit endast under den förut-sättning, att en del af de gamla lärarne skulle gå undan, innan de nya inträdde. Utskottet har dock föreslagit, att ifrågavarande löneförhöjning skulle tillämpas redan vid nästa års början, då den gamla organisationen ännu kvarstår orubbad och således något öfverskott å medlen icke finnes. Det är följaktligen nödvändigt, att Riksdagen, om den vill bevilja dessa löne-förbättringar, anvisar medel dertill. Jag vill dock för min del gerna förena mig i Herr Hörnfeldts förslag, om detsamma anses lämpligare än Utskottets. Stats-Utskottets medlemmar må ursäktas om ledamöterna i det Särskilda Utskottet, hvilka icke haft den äran att gå i skola hos Stats-Utskottet, hafva felat i det formela. Jag yrkar bifall till momentet med den af Herr Hörnfeldt deri föreslagna förändring.

Herr Billström: Då jag inom Utskottet biträdt Utskottets hem-ställan i detta moment, vidhåller jag min mening härutinnan, men för att ej förlänga diskussionen, inskränker jag mig till att yrka bifall till hvad Utskottet nu föreslagit.

Härmed var öfverläggningen slutad. I enlighet med de meningar som derunder framställt, gaf Herr Talmannen propositioner dels på bi-fall till Utskottets hemställan, dels på afslag derå, dels ock slutligen på yrkandet att Herr Hörnfeldts nu afgifna förslag måtte antagas. Som den sistnämnda propositionen besvarades med öfvervägande ja, hade alltså Utskottets hemställan blifvit på det sätt bifallen, att Kammaren beslutit, det skulle af de på Åttonde hufvudtiteln befintliga besparingar å "*reservationsanslag till elementarläroverken*", under år 1874, få användas det af Utskottet för de i detta moment omförmälda ändamål tillstyrkta belopp.

Punkten 28.

Lades till handlingarne.

Punkten 29.

Rörande denna punkt yttrade

Herr Törneblad: Jag ber att få vid denna punkt göra en anmärkning i afseende på det formela. I det anförande, Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-Departementet afgifvit till statsrådsprotokollet den 3 Januari innevarande år, har Herr Departements-chefen upptagit åtskilliga bestämda förslag under särskilda rubriker till ett antal af 27, men i denna del förekommer icke något egentligt förslag under en viss rubrik, utan Departements-chefen har blott inlåtit sig i ett resonnement öfver några af läroverks-komitéen uttalade åsigter. I afseende på två af dessa framgår af Departements-chefens framställning, att han icke ansett det vara skäl att afvika från nu gällande bestämmelser; i afseende å den tredje punkten är en mindre ändring i undervisningen ifrågasatt. Jag

kan för min del icke finna, att Departements-chefen i dessa speciela fall begärt något yttrande af Riksdagen, utan han har blott till Riksdagens kännedom meddelat sin tanke om dessa af komitéen uttalade åsigter.

Medan jag har ordet, ber jag att få påpeka, att denna afdelning af Departements-chefens anförande börjar sålunda: "Komiterade, som ansett det dem gifna uppdrag omfattade äfven en undersökning och pröfning af den allmänna elementarundervisningen i dess helhet, hafva framlagt ett fullständigt förslag till läroverksstadga och för vissa i denna stadga förekommande bestämmelser anført särskilda grunder". Jag vet icke om i dessa ord skall ligga en anmärkning derom att komiterade skulle hafva öfverskridit gränserna för det dem lemnade uppdrag. Man kan möjligen draga en sådan slutsats, men till förekommande deraf tillåter jag mig nämna, att komitéen fått i uppdrag att, såsom orden lyda, "verkställa en revision af nu gällande stadga för rikets allmänna elementarläroverk och de särskilda, tid efter annan meddelade föreskrifter rörande denna stadgas tillämpning". Det är således klart, att komiterade blott ställt sig till noggrann efterrättelse hvad dem ålegat, nemligen att företaga en revision af stadgan för elementarläroverken. Detta blott i förbigående.

I afseende på denna afdelning yrkar jag således att, då det icke kan anses att Riksdagens yttrande öfver denna del af Departements-chefens anförande blifvit infordradt, Kammaren måtte lägga Utskottets hemställan i denna punkt till handlingarne.

Herr Gjerling: Jag anhåller, att Kammaren måtte bifalla Utskottets förslag sådant det här förekommer. Samma form för sitt yttrande har Utskottet valt i föregående punkter af med denna likartad beskaffenhet, och Utskottets hemställan i dessa punkter har blifvit af Kammaren godkänd. Saken är i sig sjelf af en helt ringa betydelse, men jag föreställer mig dock, att det vore mest konsekvent, om Kammaren gillar den af Utskottet nu använda form, då Kammaren förut gillat hvad Utskottet under likartade omständigheter föreslagit. Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan i denna punkt.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll Utskottets hemställan.

Sedan det nu föredragna utlåtandet sålunda blifvit i sin helhet genomgånget, begärde

Herr Adlersparre ordet och anförde: Ibland de många punkter, i hvilka detta betänkande blifvit af Utskottet indeladt, är det endast under den sednaste, som jag trott mig kunna upptaga min reservation, hvilken återfinnes på sidan 96 i utlåtandet, och afser att vid våra elementarläroverk införa en efter skolans tid och omständigheter afpassad krigsundervisning, grundad på en föregående fosterländsk läsning. Det kan måhända synas oegentligt att, när det är fråga om att minska den öfverklagade öfveranstängningen i skolorna, framställa en fordran på införande af en fosterländsk krigsundervisning. Detta ämne blefve dock icke någon ökad börda; jag tror tvärtom att den blefve, liksom gymnastiken, uppfriskande för det unga sinnet och en välgörande vederqvickelse. Den

skulle icke tryckas af lexor och examensprof, och det är ju icke ämnas antal, utan de stora fordringarne och hemlexorna samt ett i vissa ämnen otillfredsställande undervisningssätt, som framkallat den öfverklagade tröttheten och öfveranstängningen hos lärjungarne vid våra elementarläroverk. I en tid, då allmän värnepligt är dagens lösen, är krigsundervisning ett så viktigt ämne att för dess inrymmande man med rätta kan fordra att något af de andra undervisningsämnena bör i någon ringa mån gifva vika. Jag har i min reservation framhållit de skäl, som synas mig tala för införandet af krigsundervisning i våra allmänna elementarläroverk. Jag vill nu icke upptaga tiden med att upprepa dem utan tillåter mig förorda min reservation och anhåller, att Herr Talmannen behagade framställa proposition på bifall till densamma.

I anledning af Herr Adlersparres yrkande anhöll Herr Talmannen få erinra, att berörda, af Utskottet icke upptagna förslag afsåg en fråga, som hvarken genom Kongl. proposition eller enskild motion blifvit hänskjuten till Riksdagens pröfning; vid hvilket förhållande Herr Talmannen ansåg sig sakna grundlagsenlig befogenhet att framställa proposition å samma förslag, hvilket alltså, enligt Herr Talmannens uppfattning, icke kunde till någon Kammarens åtgärd föranleda eller på annat sätt bringas till Kongl. Maj:ts kännedom än genom ett omförmälände i Kammarens protokoll.

Detta Herr Talmannens förklarande blef af Kammaren godkänt.

§ 4.

Föredrogos och biföllos Stats-Utskottets memorial:

N:o 82, med förslag till de stadganden angående Riksgälds-kontorets skulder och fordringar, som böra införas i det nya reglementet för detta verk; och

N:o 83, med förslag till stadganden i Riksgälds-kontorets reglemente angående de vid föregående riksdagar beviljade, men vid detta års början ännu icke utbetalda statsbidrag.

§ 5.

Förekom till behandling Stats-Utskottets utlåtande N:o 84, med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om fastställande af utgifts-stater för postverket.

Efter föredragning af *första punkten* lemnades på begäran ordet till

Herr Werner Ericson: Jag tillåter mig att fästa Kammarens uppmärksamhet å förhållandet med en postmästare i Uddevalla, hvilken General-poststyrelsen föreslagit att uppföras på pensionsstat. Styrelsen har sjelf relaterat, att den af mig nu åsyftade posttjenstemannen "under sin långvariga verksamhet i postverkets tjänst med ovanligt nit och synnerlig skicklighet fullgjort de honom åliggande göromål på ett sätt, som äfven hos korrespondenterne vunnit rättvist erkännande; att han "för omkring

60 år sedan begynt att såsom postskrivare arbeta inom postverket"; samt att han år 1839 blifvit utnämnd till postmästare i Strengnäs och 1848 transporterad till nu innehafvande befattning i Uddevalla. General-poststyrelsen yttrar vidare, att, i händelse det framställda lönerегleringsförslaget bifalles, berörde postmästare, derest han, *efter* innevarande års utgång, anhåller om afsked, "icke kan tillerkännas mindre pension än 2,250 R:dr; hvaremot, och om lönerегleringen icke blifver genomförd, han "icke kan fränkännas rättighet att, utöfver redan å indragningsstat honom tillkommande 404 R:dr, komma i åtnjutande af ytterligare 766 R:dr 74 öre eller tillsammans 1,170 R:dr 74 öre. General-poststyrelsen tillägger slutligen, att, då den pension, hvarom postmästaren anhållit, icke med mera än omkring 829 R:dr öfverstiger det belopp, hvartill han, *utöfver* lön och andra förmåner, är lagligen berättigad, under det att det begärda pensionsbeloppet *understiger* hvad honom, enligt den nya pensionsstaten skulle i pension tillkomma, Styrelsen anser sig ega fullt skäl att föreslå honom till erhållande af den pension, hvarom han gjort framställning. Icke förthy föreslår nu Kongl. Maj:t, med stöd förmodligen af Poststyrelsens framställning, att ifrågavarande postmästare skulle i pension erhålla endast 1,600 R:dr om året, emedan han derutöfver eger, efter erhållet afsked, att uppbära årligen 400 R:dr från Civilstatens pensionsinrättning. Det är visserligen mycket riktigt, att för honom tillämpas samma regel, som gäller för andra tjänstemän. Jag ber dock få erinra, att här förekommer den särskilda omständigheten, att personen i fråga icke är till sina krafter mera försvagad, än att han alltför väl kan stanna kvar i tjensten och behörigen sköta den till den 1 Januari 1874, i hvilket fall han är berättigad att erhålla högre pension, än han nu begär, och det synes mig vid sådant förhållande vara till fördel för staten, att hans begäran bifalles. Jag yrkar derfore, att den föreslagna pensionsstaten för postverket höjes med så stort belopp — eller 400 R:dr — att postmästaren i Uddevalla Niklas Zetterberg må kunna vid afskedstagandet erhålla 2,000 R:dr i pension af postmedlen.

Öfverläggningen förklarades slutad, och propositioner gäfvos såväl på bifall till Utskottets hemställan i oförändradt skick, som jemväl på Herr Werner Ericsons nu framställda yrkande; och fattade Kammaren beslut i öfverensstämmelse med den förra meningen.

Punkterna 2 och 3.

Blefvo äfvenledes bifallna.

§ 6.

Föredrogos och bifillos Stats-Utskottets nedannämnda utlåtanden:

N:o 85, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående utgiftsstaten för telegrafverket;

N:o 86, med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition rörande lönevillkoren vid förenad post- och telegrafanstalt; och

N:o 87, med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om anslag för ordnandet af Konung Carl XV:s till staten testamenterade konst-samlingar m. m. samt till inlösen af Hans efterlemnade boksamling.

§ 7.

Efter föredragning dernäst af Stats-Utskottets utlåtande N:o 88, angående väckt motion om utvidgning af hospitalsvården i riket, yttrade

Herr Ahlström: Då bland de åtgärder, hvilka Kongl. Serafimerordensgillet uti dess underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t ansett böra under den närmaste framtiden vidtagas för ett af oundgängligt behof påkalladt bättre ordnande af hospitalsvården i riket, äfven omnämnes "nybyggnad af ett hospital invid Lund med 250 platser i stället för det nuvarande i Malmö, som innehåller 175 platser", har jag ansett mig icke böra underlåta att här omförmåla ett annat förslag till beredande af ökad tillfälle till hospitalsvård inom sydligaste Sverige, hvilket förslag, enligt hvad jag har mig bekant, blifvit med synnerligt intresse omfattadt af så väl ledamöterna i hospitalsdirektionen i Malmö, som af de vid hospitalet derstädes anställda läkare. Detta förslag afser att bibehålla Malmö hospital såsom endast en vårdanstalt eller asyl för sådana sinnessjuke, hvilka efter en längre vård å hospitalet blifvit ansedde obotlige och således efter gällande hospitalstadga icke vidare skulle vara till hospitalsvård berättigade, men måste vid hospitalet kvarhållas såsom våldsamme eller opålitlige och alltså för samhället vådlige samt att deremot på en hospitalet tillhörig, vester om staden utmed hafskusten belägen jord uppföra ett mindre sjukhus med endast 75 å 100 platser, afsedt hufvudsakligen för emottagande af sådana sinnessjuke, hvilka nyligen insjuknat och följaktligen i främsta rummet påfordra egentlig hospitalsvård. Dessa båda inrättningar skulle ställas under gemensam administration, och en ständig samverkan kunde dem emellan ega rum, så att de blefve att betrakta såsom tillsammans utgörande ett helt.

Genom vidtagande af en sådan åtgärd, derför kostnaderna likväl icke torde behöfva uppgå till mera än högst några hundra tusen R:dr, skulle beredas lika många nya sjukplatser, som genom tillämnade centralhospitalet i Lund, då nemligen meningen, enligt Kongl. Serafimerordensgillet förslag, icke är att tillika bibehålla det gamla hospitalet i Malmö; men en högst betydlig besparing skulle deremot genom den ifrågasatta åtgärden åvägabringas, eftersom anläggningskostnaden för föreslagna hospitalet vid Lund är beräknad skola uppgå till omkring 1 million R:dr.

Vidare har man såsom en sak af synnerlig vigt framhållit, att det nya hospitalet skulle erhålla ett i sanitärt hänseende fördelaktigare läge, om detsamma förlades vid hafskusten, der de sjuka kunde beredas tillfälle till saltsjöbad, som i åtskilliga fall af sinnessjukdom lära visat sig utöfva ett synnerligen välgörande inflytande.

Det är mig väl bekant, att, sedan tillförene undersökningar egt rum för utrönande deraf, hvilkendera af ifrågavarande tvänne hospitalet tillhöriga jordar, den ena vid Malmö och den andra vid Lund, skulle vara att föredraga, Kongl. Maj:t, uti nådigt bref den 6 Juni 1867, i enlighet med Kongl. Serafimerordensgillet tillstyrkan, bestämt ofvanberörda lägen-

het vid Lund såsom en plats, dit ett nytt centralhospital för sinnessjuka lämpligen kunde förläggas, men dels var då icke fråga om att fortfarande bibehålla Malmö hospital, vare sig såsom sjukvårdsanstalt eller asyl, dels torde ock ett icke ringa afseende hafva fästats dervid, att genom hospitalets förläggande vid Lund, detsamma kunde blifva en klinisk läroanstalt för dervarande medicinska högskola. I detta sednare hänseende torde likväl böra observeras, att för det fåtal medicine studerande, hvilka kunde önska begagna en dylik klinik vid hospitalet i Lund, oaktadt de skola idka öfriga praktiska studier vid sjukvårdsanstalterna i hufvudstaden, sådant genom den lätta jernvägskommunikationen emellan Lund och Malmö nära nog lika lätt läte sig göra å det sednare stället, helst den nu för hospitalet bestämda plats är belägen, efter hvad jag vill antaga, omkring $\frac{1}{8}$ mil från Lund.

Afsigten med denna min i största korthet gjorda framställning, hvilken, såsom jag i början af mitt anförande antydt, härledt sig från meddelanden af personer, dem jag har allt skäl att anse såsom sakkunnige, har varit endast och allenast att bereda plats i protokollet för det förslag jag haft äran omförmåla, under förhoppning att, då Riksdagen väl sannolikt kommer att bifalla hvad Stats-Utskottet uti förevarande utlåtande hemställt och alltså en fullständig plan för ett tillfredsställande ordnande af hospitalsvården i riket torde kunna förväntas blifva af Kongl. Maj:t för nästa Riksdag framlagd, samma förslag måtte, i sammanhang med utarbetandet af berörda plan, komma under nådig pröfning; och jag har alltså intet annat yrkande att framställa än om bifall till Utskottets hemställan.

Härefter anförde:

Herr Dickson: Då Generaldirektören för hospitalen, som är ledamot af denna Kammare, af heshet är förhindrad att yttra sig, har jag blifvit anmodad att anföra några ord i denna fråga.

Det är tydligt och klart, att Stats-Utskottet i saknad af all utredning rörande detta viktiga ämne icke kunnat tillstyrka Riksdagen att nu bevilja något anslag till fyllande af det behof af kraftiga och skyndsamma åtgärder för ökad hospitalsvård, hvilket blifvit af Stats-Utskottet erkänt. I detta hänseende ber jag att få särskildt påpeka, huru ytterst viktigt för Skåne det är att snarligen undfå en utvidgad och på ett mera tillfredsställande sätt ordnad hospitalsvård. Till ådagaläggande häraf skall jag tillåta mig att meddela ett litet utdrag ur ett skriftligt yttrande af läkaren vid hospitalet i Malmö. Det lyder sålunda:

Det visar sig således, att här är förhanden ett öfverhängande behof af hospitalsvård, som bör med det första tillgodoses. Under förhoppning emellertid, att Kongl. Maj:ts regering till nästa riksdag skall framställa planer för nödiga byggnadsförslag samt öfriga utredningar i ämnet, och då i sådant fall intet hinder lärers förefinnas för Stats-Utskottet att tillstyrka anslag till erforderligt belopp att utgå redan under nästkommande år, har jag för närvarande icke mera att tillägga än att jag tillstyrker bifall till Stats-Utskottets förslag.

Sedan öfverläggningen nu förklarats slutad, bifölls Utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogs Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 11, angående stämpelpappersafgiften.

Beträffande *1:sta punkten* anförde

Herr Per Nilsson i Wittjerf: Utskottet har tillstyrkt att ifrågasvarande motion icke borde till någon åtgärd föranleda, på grund deraf, att motioner i enahanda syfte vid flera föregående riksdagar blifvit af Bevillnings-Utskottet afstyrkta och afslagna af Riksdagen. Mig synes dock detta förhållande icke vara af beskaffenhet att utgöra tillräcklig grund för ett afstyrkande, hvilket väl egentligen borde grundas på ett ådagaläggande af sjelfva förslaget olämplighet. Derom yttrar emellertid Utskottet ingenting, och för min del är jag fortfarande af den åsigt att den af mig väckta frågan har för sig rättvisa och billighet. Utskottet förklarar endast att stämpelafgiften å intecknade skuldebref vore att anse såsom en ersättning för den ökade säkerhet, som genom inteckning skulle sådan handling beredas, och att stämpelskatten å skuldebref står i öfverensstämmelse med den å köpebref, kontrakt och andra dylika handlingar. Men Utskottet förbiser, att andra skuldsedlar och fordringsbevis, hvilka inlösas när de förfalla och alltså ej behöfva företes vid domstol eller hos exekutor, äro fria från stämpelafgift och att gemenligen det just är sådana gäldenärer, som icke mäka vid förfallotiden gälda sin skuld, som utöfver denna drabbas af sådan utgift. Skuldens betalande är för dem nog svår ändå, utan att möjligheten dertill behöfver från Statens sida ytterligare försvåras genom påläggande af denna stämpelafgift, hvilken jag ej kan annat än kalla för rättvis. Jag yrkar därför bifall till min motion.

Öfverläggningen var härmed slutad. Herr Talmannen framställde propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som jemväl på Herr Per Nilssons yrkande; och blef den förra propositionen med öfvervägande ja besvarad; hvadan Kammaren bifallit Utskottets förslag.

Äfven *2:dra punkten* bifölls; och lades det vid betänkandet fogade sammandrag till handlingarne.

§ 9.

Föredrogs och biföllos Stats-Utskottets memorial:

N:o 89, angående ett Höganäs stenkolsverk beviljadt och från Statskontoret utbetaldt statsbidrag; samt

N:o 90, i anledning af väckt förslag om tryckning af Bondeståndets protokoll vid 1809 och 1810 års riksdag.

Vid nu jemväl skedd föredragning af Stats-Utskottets memorial N:o 91, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse angående Sala silfververks ränteersättningsfonds tillstånd och förvaltning för räkenskapsåret 1871, blef detta memorial lagdt till handlingarne.

§ 10.

Till afgörande förekom Stats-Utskottets utlåtande N:o 92, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående eftergift af Statens på leveranskontrakt grundade fordringsanspråk mot C. A. Svinhufvud samt hans löftesmän, C. B. Fitinghoff och A. Hoffman.

Ordet begärdes af

Herr Dickson, som yttrade: Jag vill visst icke på något sätt bestrida giltigheten af det skäl Stats-Utskottet förebragt för bifall till dess förevarande hemställan, att nemligen ett vådligt prejudikat skulle etableras, om staten skulle afstå från ett på rättvisa grundadt anspråk. På en så afgjordt absolut ståndpunkt tror jag likväl icke, att Riksdagen bör ställa sig, då giltiga anledningar förefinnas att frånträda en gifven princip. Nu synes det mig, att Kongl. Maj:ts regering i detta fall verkligen anfört så både talande och bevekande skäl för dess förslag, att, emot erläggande till arméförvaltningens kassa af ett till 3,512 R:dr 71 öre begränsadt belopp, allt vidare anspråk från statens sida måtte eftergifvas, att jag vågar vördsamt hemställa till Kammaren om bifall till denna nådiga proposition.

Många skäl kunna för densamma åberopas. Af handlingarne framgår sålunda otvetydigt, att den person, som ingått ifrågavarande kontrakt med staten, vid kontraktets afslutande icke fullkomligt var vid sina sinnens bruk. En annan sak synes mig ock förtjena att härvid tagas i betraktande. Jag menar detta ledsamma och vådliga sätt, som är brukligt här i landet, att ingå borgen, ofta nog till stora belopp. Här hafva vi nu 2:ne personer, hvilka naturligtvis hyste fullt förtroende till Herr Svinhufvud. De kände ej närmare hans ekonomiska ställning, men de antogo för gifvet, att hans plan var grundad på riktiga principer och därför gingo de i borgen.

I öfrigt tror jag, att rörande denna sak äfven kunde anförts ett juridiskt skäl, på grund hvaraf den Kongl. propositionen borde antagas, och detta skäl är, att det förskott, som Svinhufvud uppburit, blifvit återbetaldt till statsverket, innan fordran på ersättning var väckt. Jag ämnar likväl icke åberopa något sådant skäl till stöd för min åsigt. Jag vädjar blott till Kammarens högsinhet under hänvisande till de bevekande omständigheter som tala för en afvikelse i detta afseende från en i och för sig rättvis grundsats, då jag nu vördnadsfullt anhåller om afslag å betänkandet och godkännande af den Kongl. propositionen.

Med Herr Dickson instämde Herr *Kjellman*.

Herr Grefve Posse: Herr Talman, mine Herrar! Jag tror verkligen, att Stats-Utskottet icke kunnat göra någon annan hemställan, än Utskottet här gjort. Åtminstone gjorde sig hos Stats-Utskottets pluralitet gällande den uppfattning, att i en fråga som denna, äfven om dervid skulle förekomma några bevekande omständigheter, hvilka möjligen kunde föranleda en mildare tolkning, det icke tillkomme Stats-Utskottet att här göra nåd, utan att, derest sådan borde göras, vore det Kamrarnes, som i

högsta instans hade att tillämpa en mildare tolkning. För min enskilda del skulle jag visserligen ej ogerna se, om Kamrarne vilja medgifva den större eftergift, som den Kongl. propositionen förordar. Måhända finnes dock en omständighet, som talar för bifall till Stats-Utskottets förslag och den är, att priset för gevärsstockämnen, sådant detsamma bestämdes i kontraktet, vid tiden för kontraktets ingående icke var så lågt som man velat göra troligt. Det var temligen lika med hvad som då i allmänhet betalades för dylika stockämnen, och personen i fråga kunde således allt för väl avsluta detta kontrakt med staten, utan att anses hafva gjort det i ett tillstånd af sinnesrubbing. Huruvida vid sagda tillfälle kontrahenten var mindre vetande eller ej, känner jag icke, men man säger att han var det.

En annan omständighet åter, som synes tala för någon lindring vid utkräfvandet af statens rätt i detta fall, är, att vid frågans behandling i Utskottet det utreddes, att sådan björk, som erfordras till gevärsstockämnen är särdeles svår att få — den skall vara fullkomligt felfri och ren från knastrar och allt, som gör träet skört -- samt att på kontrahentens ort och trakten deromkring icke finnes att tillgå björk af dylik beskaffenhet. De stora anspråken på virkets felfria beskaffenhet kunde möjligen vara okända för kontrahenten, när han ingick kontraktet, och han kan möjligen hafva deraf föranledts att åtaga sig leveransen under förutsättning att virke af ringare beskaffenhet kunde användas. Vidare har han redan betalt böter och ränta till staten och dessutom återbetalt honom lemnadt förskott, så att staten i verkligheten icke gör någon förlust i mindre mån, än den, som uppkommer af nödvändigheten för staten att nu anskaffa de i leveransen bristande gevärsstockämnen för ett högre pris, som under nuvarande förhållanden är högre än hvad kontraktet bestämmer.

Jag vill icke framställa något yrkande. Jag öfverlemnar till Kammararens bedömande, hvad som i detta fall kan och bör göras.

Herr Malmberg: Herr Dickson har framhållit de billighetsskäl, som kunna andragas i detta hänseende. Kongl. Maj:t har ock anfört sådana till stöd för sitt förslag. Härtill kommer, att mot Stats-Utskottets hemställan många reservanter anmält sig. Vid sådant förhållande synes det mig, som skulle något afseende böra fästas å den lägre ersättningssumma, som Kongl. Maj:t föreslår. För min del yrkar jag således, att Kongl. Maj:ts proposition må bifallas och Stats-Utskottets framställning afslås.

Herr Ahlström: Jag medgifver å ena sidan gerna, att Stats-Utskottet anfört mycket giltiga skäl för afstyrkande af bifall till den Kongl. propositionen, men å andra sidan tror jag man också måste medgifva, att så väl Herr Doktor Dickson som Stats-Utskottets Herr ordförande anfört skäl, som till fullo berättiga Kammaren att i detta fall göra nåd, och jag får för min del med föregående talare instämma i deras yrkande om godkännande af Kongl. Maj:ts proposition och afslag å Stats-Utskottets utlåtande.

Jag vill blott tillägga i afseende å Utskottets motivering, då der säges, att det icke blifvit ådagalagdt att hvarken Svinhufvud eller hans borgensmän "sakna medel att godtgöra den förlust, som till följd af deras åtgöranden kronan tillskyndats", att, hurudant förhållandet än må vara med borgensmännens ekonomiska omständigheter, dessa borgensmän, om ock de skulle vara aldrig så rika, ändock, derest de icke derifrån afhållas af närmare släktskaps- eller vänskapsband, alltid till sist lära uttaga sitt af den egentlige gäldenären, hvilken således, och det helt naturligt, förlusten drabbar så långt hans egendom räcker, och i sådant fall torde, i anseende till den ifrågavarande summans betydlighet och då det icke kunnat upplysas att Svinhufvud är i någon desto mera lycklig ekonomisk belägenhet, med skäl kunna antagas att han, utan den bedröfliga ställning, hvaruti han för öfrigt sig befinner, skall blifva ruinerad. Jag anhåller således om proposition å bifall till den Kongl. propositionen.

Herr O. B. Olsson: Jag tror för min del att Stats-Utskottet haft goda skäl för dess hemställan i detta hänseende. Först och främst vore det, enligt min öfvertygelse, ett farligt prejudikat, om Riksdagen skulle i så väsendtlig mån, som den Kongl. propositionen föreslår, efterskänka en fordran, hvilken staten verkligen har. Staten kommer i alla händelser och äfven om Stats-Utskottets framställning godkändes, att på denna leveransaffär göra en förlust af omkring 8,500 R:dr å de 23,000 par stockämnen, hvilka, vid tiden för den vid Eskilstuna gevärsfaktori upprättade räkning mellan kronan och ifrågavarande personer, voro till leverans förfallna, men icke blifvit aflemnade. Om då staten får ersättning till hälften, kan väl detta icke sägas vara för mycket, och jag anser verkligen, att Riksdagen, äfven om den gillar Stats-Utskottets förslag, i detta afseende visat sig låta nåd gå för rätt.

Inom Stats-Utskottet och den afdelning, som behandlat denna fråga, hörde jag dervid tidt och ofta upprepas, att kontrahenten varit sinnesrubbad vid det tillfälle, då det här åsyftade kontraktet upprättades och undertecknades. Enahanda förmenande har jemväl under denna öfverläggning framkommit. Med anledning häraf vill jag nämna, att jag varit i tillfälle att på utskottsafdelningen taga kännedom om de afgifna läkarebetygen. Dessa äro till antalet fyra, men, mine Herrar, de äro utfärdade för en ganska kort tid sedan, och den åberopade händelsen inträffade år 1871. Härtill kommer, att trenne af dessa intyg äro ganska sväfvande och endast det fjerde är mera fullständigt.

I öfrigt fäster jag uppmärksamheten uppå, att, då Svinhufvud åtog sig den nu omhandlade leveransen, var, enligt hvad Kongl. Maj:t sjelf upplyser i den nådiga propositionen, priset på gevärsstockämnen af här ifrågavarande beskaffenhet sådant, att, såsom det deri heter, "faktoriet under åren 1868—1871" — eller samma år som kontraktet ingicks — "erhållit sådana stockämnen för ett medelpris af ej fullt 43 öre paret". Det gällande priset var alltså vid tidpunkten för kontraktets afslutande endast 43 öre, men kontrahenten fick 56 öre paret. Det kan således väl icke egentligen sägas, att han gjorde någon så dålig affär. Att seder-

mera priset å dessa stockämnen stigit, är ju en sak, som icke har med kontraktsaftalet att göra. Om jag år 1871 ingått ett leveranskontrakt, genom hvilket jag förbundet mig att för ett visst bestämdt pris leverera timmer under det nämnda och ett par följande år, men timmerpriset under tiden undergår en oväntad stegring, icke får jag åberopa detta förhållande såsom skäl att blifva qvitt den en gång åtagna leveransen, hvilken jag nog får lof att fullgöra utan att någon ömkar mig, äfven om jag derigenom skulle, såsom antagligt är, drabbas af vida större förlust, än denna person lidit. Och bör väl en leverantör till *staten* härutinnan vara i en bättre ställning än en leverantör till *enskild* man. Jag tror derföre, att, om Riksdagen godkänner hvad Stats-Utskottet här tillstyrkt, Riksdagen icke sträcker för långt sitt yrkande om godtgörelse, i all synnerhet som detta yrkande blifvit af Stats-Utskottet ordagrannt hemtadt från en auktoritet, hvilken i denna fråga torde böra tillerkännas vitsord, eller Arméförvaltningen. Jag yrkar alltså bifall till Stats-Utskottets hemställan och tror, att, om Riksdagen godkänner Kongl. Maj:ts proposition, Riksdagen derigenom skulle skapa ett mycket farligt prejudikat för framtiden.

Herr Dickson: Jag ber om ursäkt att jag ännu en gång tager till ordet i denna fråga. Jag vill blott tillägga ett argument, hvilket jag glömde nyss, och som Stats-Utskottet sjelft fournerat mig. Det innefattas i det yrkande, som framställt af den, som i denna sak haft att å embetets vägnar bevaka Kronans rätt. Det är mycket kort, och jag skall derföre tillåta mig att uppläsa detsamma. Advokatfiskals-embetet i Arméförvaltningen yttrar sålunda, att "det icke vore staten värdigt att draga fördel deraf, att en dess medlem, hvilken läkare förklarar vara sinnessvag, åtagit sig en leverans, hvarpå han ej skulle hafva ingått, derest han egt förmåga att bedöma affären, och hvars fullgörande, som antagligen ej kunde ske, såvida icke välvilliga människor vore honom dertill behjpliga, icke läte sig göra med mindre han förlorade allt hvad han eger och derjemte bragte andra människor i olycka". Jag förnyar mitt yrkande.

Herr C. A. Larsson: Den omständighet, vid hvilken jag i afseende å denna sak synnerligast fästare mig, är den, att den annons, genom hvilken faktoristyresmannen inbjöd till leverans i Eskilstuna af ifrågavarande gevärsstockämnen, och som innehöll uppgift på det antal af stockämnen, som kunde erhållas ur visst antal helrena björkplankor af angifven storlek, befunnits vara i detta sednare hänseende mycket vilseledande. Nu vet jag visserligen, att i sådana saker som denna, der i allt fall statens rätt är obestridlig, det anses, att man bör strängt hålla på denna rätt, men å andra sidan synes mig dock, som skulle man icke heller böra alldeles förbise, att det i sanning fordras ett stort mod hos de personer, hvilka ikläda sig borgen för fullgörandet af åtagna leveranser till statens stora behof och företag. En beklaglig och ingalunda sällspord erfarenhet bevittnar, hvilken risk de löpa, och huru de ofta icke kunna bära den. Äfven hvad beträffar borgensmännen för det nu ifrågavarande leveranskontraktet, har man i detta hänseende ingen full visshet. Deremot kan

det icke betviflas, att de, som tecknat ansvarighet för det ersättningsbelopp, som blifvit af Kongl. Maj:ts förslaget, äro vederhäftige och i god ställning. Fördenskull tror jag, att det vore bäst att antaga den Kongl. propositionen. I annat fall befarar jag, att staten förlorar *allt*; och då något mindre alltid är bättre än intet alls, anhåller jag, för min del, om bifall till Kongl. Maj:ts förslag.

Herr Lyttkens: Ingalunda vill jag förneka, att Stats-Utskottet handlat riktigt, då Utskottet afstyrkt den Kongl. propositionen, ty Utskottet har dermed endast följdriktigt iakttagit dess skyldighet att tillse, att ingen eftergift sker af statens rätt och att i allt stå på statens bästa, och är alltså Utskottets betänkande fullt rättvist. Det finnes dock något, som är förmer än rättvisa, och det är — barmhertighet. Jag känner hvarken borgensmännen eller deras affärsställning, men vi finna af handlingarne, att sjelfva leverantören är svagsint. Saken ställer sig då på följande sätt: antingen måste borgensmännen betala det höga ersättningsbelopp, som Stats-Utskottet fordrar, eller och skall sista skillingen tagas ut af denne förut så arme och beklagansvärde man, som till följd af olyckor och bekymmer förlorat det förnämsta goda han såsom människa eger: förståndets ljus. Detta är ett *bevekande* skäl till någon större mildhet i anspråk från statens sida.

Men dessutom finnas äfven *juridiska* skäl. Handlingarne utvisa, att det förskott, som lemnats för 1872 års leverans, redan innan tiden för denna leverans tilländalupit, blifvit återbetaladt af Svinhufvud. Alltså hafva borgensmännen icke varit i tillfälle att begagna sig af detta förskott för att i Svinhufvuds ställe fullgöra leveransen.

För öfrigt gör staten alldeles icke någon verklig förlust på denna affär, då staten fått sina utlagda penningar åter och mera dertill. Statens förlust består deri, att den gör icke den vinst, som staten skulle hafva tillskyndats, om leveransen blifvit i dess helhet fullgjord. Nu frågar jag: om någon uppgjort en god affär med en person, och denne, sedan han råkat i olycka, blifvit sinnessvag och utarmad, kommer och säger: jag vill återbetala allt det förskott jag uppburit och dessutom för kontraktets upphäfvande betala 3,500 R:dr; jag undrar om någon enskild man, derest affären vore hans egen, skulle hafva hjerta att härtill säga nej och uttaga all den beräknade vinst, man kunde haft på den fördelaktiga affären; jag tror att litet hvar skulle nöja sig med den gjorda vinsten och nöja sig med den erbjudna förlikningssumman. Jag upprepar ännu en gång, att Kammaren här kan utöfva hvad som är mera än rättvisa: den kan utöfva barmhertighet. Sjelf är jag icke van att påyrka några beslut, som föranleda till större utgifter från statens sida, men här gör jag det. Jag *kan* icke annat, och jag anhåller således, att Kongl. Maj:ts proposition må godkännas.

Herr *Fahlén* förenade sig uti Herr Lyttkens' anförande.

Herr O. B. Olsson: Med anledning af den förmodan, som från ett par håll här framställts, att de ursprungliga borgensmännen icke skulle vara vederhäftige, får jag upplysa, att vid det tillfälle, då borgensförbin-

delsen för leveranskontraktets fullgörande inlemnades, densamma var försedd med ett särdeles godt intyg derom, att, hvad åtminstone den ene af borgensmännen vidkommer, denne egde en större förmögenhet, deribland åtskilliga fastigheter. Sedermera har jag bland de Kammarens ledamöter som äro från Norrland, som något närmare känna Fitinghoff och hans affärsställning, inhemtat, att han anses hafva en förmögenhet, som är ganska stor, och att han under sistlidet år haft en förtjenst å timmerhandel af omkring 40 å 50,000 R:dr.

Äfvenledes tror jag, såsom nämndes i mitt förra yttrande, att det vore ganska vådligt, om Riksdagen skulle statuera ett exempel, som innebar, att för bristande kronoleverans leverantören såväl som borgensmännen kunde vinna befrielse till större delen af hvad de sig förbundit.

Härvid förekommer dessutom, att en af borgensmännen är nära släging till leverantören. Han borde väl således i främsta rummet känna beskaffenheten af Svinhufvuds sinnestillstånd vid tillfället för kontraktsuppgörelsen, innan han tecknade under borgensförbindelsen sitt namn, hvarförutom ej får förglömmas, att, då leveransaftalet gjordes, det icke kunde anses såsom annat än en ganska god affär. För närvarande är det ett bolag härstädes, som levererar dylika gevärsstockämnen, som nu äro i fråga, och de lemna dem till ett pris, som är något högre än Svinhufvud betingat sig. Jag har talat vid vaktmästaren hos bolagsstyrelsen, och han sade mig, att bolaget på denna leverans gjorde en bättre affär, och att det icke vore så svårt att anskaffa material till dessa stockämnen, som man vill föreställa sig. Jag vidhåller mitt yrkande.

Öfverläggningen förklarades slutad. Under densamma hade yrkats dels bifall till Utskottets hemställan och dels att, med afslag å samma hemställan, Kongl. Maj:ts i ämnet afgifna nådiga proposition måtte bifallas. Herr Talmannen gaf propositioner å dessa yrkanden och fann ja vara öfvervägande för den förra meningen. Då emellertid votering begärdes, blef en så lydande omröstningsproposition nu uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i dess utlåtande N:o 92,

röstas ja;

Den, som det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammaren, med afslag å Utskottets hemställan, bifallit Kongl. Maj:ts nådiga framställning i det ämne, hvarom förevarande utlåtande handlar.

Den omröstning, som enligt denna proposition derefter företogs, visade, vid röstsedlarnes sammanräkning, 80 ja mot 50 nej; och hade alltså Utskottets hemställan af Kammaren bifallits.

§ 11.

Föredrogs Sammansatta Stats- och Banko-Utskottets utlåtande N:o 3, i anledning af fullmäktiges i Banken och Riksgäldskontoret framställningar i fråga om förberedande undersökningar rörande Kongl. hofstallets förflyttning samt uppförande af nytt riksdagshus å Helgeandsholmen äfvensom Riksbankens och Riksgäldskontorets förläggande till samma holme.

Rörande *mom. a* uppstod öfverläggning och yttrade

Herr Nils Petersson: Sammansatta Stats- och Banko-Utskottet har i detta utlåtande bland annat föreslagit, att fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret ofördröjligen skola vidtaga nödiga åtgärder för fullgörande af hvad uti punkterna litt. b) och c) af 1872 års Riksdags beslut i ämnet blifvit föreskrifvet, d. v. s. låta uppgöra ritningar och kostnadsförslag till Helgeandsholmens ordnande och bebyggande för uppförande derstädes af ett riksdagshus samt inrymmande i samma byggnad af lämpliga lokaler för Riksgäldskontoret samt för beredande af annan lokal åt Riksbanken på Helgeandsholmen samt till nästkommande Riksdag inkomma med nödiga ritningar och kostnadsförslag. Jag kan för min del icke inse, att ett nytt riksdagshus skulle vara af behovet så påkalladt, att man redan nästa år måste hafva alla förberedande åtgärder undanjorda och då besluta om den nya byggnadens uppförande; jag tror att vi ganska väl kunna dröja ännu många år, innan den nuvarande lokalen blir för ändamålet otillräcklig eller oduglig, äfven om, hvilket jag icke vill bestrida, en rymligare och bättre lokal än den nuvarande är för Riksbanken önskvärd. Vi hafva dessutom nedlagt så stora kostnader på det nuvarande riksdagshuset, att det ej torde vara riktigt förenligt med den kloka hushållning och sparsamhet, representationen alltid bör vinnlägga sig om, och som åtminstone inom denna Kammarare haft så många och ifriga förespråkare, då fråga varit om utgifter för andra statens behof, att nu besluta oss för ett företag, som för sitt genomförande torde komma att kräfva ej tio- eller hundratusental R:dr, utan millioner.

Jag yrkar på nu anförda skäl afslag å Utskottets hemställan, för så vidt den afser uppförande af ett nytt riksdagshus på Helgeandsholmen.

Herr Ola Månsson: Jag hade för min del trott — och den åsigtten har jag äfven inom det Sammansatta Utskottet sökt göra gällande — att hvar och en af dessa trenne frågor, om nytt bankohus, nytt hus för Riksgäldskontoret och riksdagshus, hade bort behandlas särskildt, oberoende af hvarandra. Derigenom att de på det här sättet blifvit sammankedjade har nemligen en af dem, den viktiga frågan om ett nytt bankohus, kommit i en skef ställning. Behovet för Riksbanken af en ny och mera tidsenlig lokal än den nuvarande är i min tanke alldeles oafvisligt; och jag skulle derföre hafva önskat, att frågan derom blifvit, oberoende af de tvänne andra frågorna, tagen under ompröfning af Utskottet och

ett förslag i det hänseendet för Riksdagen framlagdt. Ett nytt riksdagshus anser jag deremot icke behöfligt, åtminstone i den närmaste framtiden. Må vi icke vara så pretentiösa att tro, att det nuvarande riksdagshuset är alltför klen och dåligt inrättadt för våra behov; ännu några år åtminstone kunna vi väl nöja oss med detsamma. Hvad slutligen vidkommer det nya riksgäldskontorshuset, blifver något sådant, i min tanke, troligen aldrig behöfligt. Med den organisation Riksdagen under den sednaste tiden börjat gifva detta embetsverk — flera af dess förutvarande åligganden hafva ju redan blifvit öfverflyttade till Statskontoret och andra äro ifrågasatte att öfverflyttas — kan detsamma, enligt min öfvertygelse, alltför väl nöja sig med sin nuvarande lokal; någon större kommer det sannolikt hvarken i den närmare eller fjernare framtiden att behöfva, då göromålen redan blifvit och antagligen framdeles ännu mera blifva förminskade. Jag hade därför, som nämndt, helst velat, att de tre frågorna hade blifvit behandlade en hvar för sig fristående, men då jag inom Utskottet ej lyckats vinna pluralitet för denna mening, så anser jag det bästa, vi för närvarande kunna göra, vara att helt och hållet afslå förslaget. Jag vill icke göra något bestämdt yrkande derom och har ej heller reserverat mig emot Utskottets hemställan; men det synes mig — jag ber att få tillägga detta — äfven ur rent finansiell synpunkt vara att gå alltför långt, att under en tid, då så många andra allmänna arbeten äro i gång, att det knappt är möjligt anskaffa tillräckliga arbetskrafter för dem, åtminstone icke utan mången gång känbara uppoffringar, ytterligare påbörja ett företag af den omfattning som det här ifrågavarande skulle komma att ega och likasom vilja drifva fullmäktige till att göra nästan mer än möjligt för att få det till stånd. Åtskilliga andra utgifter, och dessa ganska betydliga, följa dessutom med på köpet, de nuvarande husen på Helgeandsholmen måste rifvas, sjelfva holmen planeras, en ny bro till norrmalm och staden anläggas och ett nytt hofstall på annat ställe uppbyggas.

Jag gör, som sagdt, intet bestämdt yrkande om afslag, men hoppas att någon annan skall göra det, och att detta yrkande skall vinna Kammarrens bifall.

Herr Gustaf Jonsson: Diskussionen synes mig hålla på att komma på sidan om ämnet; och jag ber därför att få fästa de tvänne föregående talarnes uppmärksamhet derpå, att det alldeles icke är fråga om att nu fatta något nytt beslut i frågan eller något annat än det som fattades vid sistlidne riksdag. Utskottets utlåtande innehåller endast en redogörelse för banko- och riksgäldsfullmäktiges åtgärder i anledning af 1872 års Riksdags beslut i ämnet samt en hemställan till Riksdagen, att fullmäktige måtte åläggas att, oberoende af de af dem anförde hindrande omständigheterna, fullgöra det dem af fjolårets Riksdag gifna uppdrag i dess helhet. Att min granne på calmarbänken mottossatt sig Utskottets hemställan förundrar mig vid sådant förhållande mindre — han var icke med om ärendets behandling i fjol och är således mera ursäktad för sin missuppfattning af det föreliggande förslaget — men att talaren på blekingsbänken, som 1872 var ledamot af denna Kammar och nu

suttit i det Sammansatta Utskottet kunnat göra sig skyldig till samma missförstånd, är verkligen förvånande.

Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Jöns Pehrsson: Det torde vara i Herrarnes minne, att jag vid sistliden riksdag motsatte mig det då fattade beslutet i nu förevarande fråga, ehuru utan framgång. Mina bemödanden i samma syftning lära väl äfven denna gång blifva utan verkan, men jag kan dock icke underlåta att yttra några ord i frågan. Jag ber då först att få erinra, att Sammansatta Utskottets nu förevarande förslag icke, såsom den nästföregående talaren påstod, står i fullkomlig öfverensstämmelse med Riksdagens beslut i fjol. Riksdagen beslöt visserligen då, att åt riksgälds- och bankofullmäktige skulle uppdragas att låta uppgöra kostnadsförslag och ritningar till Helgeandsholmens ordnande och bebyggande med ett nytt riksdagshus m. m., men härvid voro fästade tvänne vilkor, det ena att frågan om hofstallets förflyttning från Helgeandsholmen skulle i sammanhang härmed afgöras, det andra att Stockholms stad skulle deltaga i kostnaden för holmens planering. Begge dessa vilkor har Utskottet nu uteslutit. Jag skulle dock tro, att det mycket väl kan gå för sig att visa litet tålmod och icke så här forcera fullmäktige, i synnerhet som ingen väl ändå lärer föreställa sig, att vi nu genast skola taga itu med det nya riksdagshuset; det nuvarande är och förblir sannolikt ännu ganska länge alldeles tillräckligt. Utskottet framhåller såsom hufvudmotiv för förslaget nödvändigheten af en ny och bättre lokal för Riksbanken. Jag tror dock icke, att det behovet är så förskräckligt trängande; tvärtom, jag vågar hoppas, att det gamla bankohuset, sedan den nu pågående reorganisationen af Riksbanken hunnit afslutas, göromålen förenklas och personalen reduceras till det behöfliga antalet, ännu i många år skall kunna användas. Fullmäktige skola nog för öfrigt, utan alla påminnelser eller påtryckningar från Riksdagens sida, fullgöra det dem lemnade uppdraget, så fort det blir dem möjligt. I denna öfvertygelse och på nu anförda skäl yrkar jag för min del afslag å Utskottets hemställan och anhåller vördsamt hos Herr Talmannen om proposition på detta mitt yrkande.

Herr *Hübinette* förenade sig med Herr Jöns Pehrsson.

Herr Liss Olof Larsson: Jag tror, att såväl den nästföregående talaren som representanten på blekingsbänken i någon mån misstagit sig på innehållet af det beslut, Riksdagen i denna fråga i fjol fattade. Riksdagen ålade då fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret någonting, som de ännu icke hafva fullgjort, och som de *icke kunnat* fullgöra, och hvarföre? Jo, derföre att vi lemnade föreskrifter, som omöjliggjorde det. Det heter nemligen i punkten e) af sistlidet års Riksdags beslut i detta ämne, att fullmäktige skulle, "sedan ärendet sålunda (enligt bestämmelserna i de föregående punkterna af beslutet) erhållit all nödig utredning, inkomma med fullständiga förslag i ämnet." Nu har emellertid under tiden blifvit visadt, att det varit omöjligt för fullmäktige att inkomma med dessa förslag, derföre att frågan om hofstallets förflyttning samt om vilkoren, hvarunder Stockholms stad kan komma att deltaga i de med

Helgeandsholmens ordnande förenade kostnader — tvänne förutsättningar för förslaget afgifvande redan till denna Riksdag — ännu icke blifvit utredd. Utskottet har vid sådant förhållande ansett för sin skyldighet att, på det frågan i dess helhet ej måtte obehörigen fördröjas, utan tillförlitlig kännedom så snart som möjligt vinnas om kostnaderna för de ifrågasatta byggnaderna samt möjligheten af deras åvägbringande, föreslå, att fullmäktige, utan afvaktan på de i nyssnämnda tvänne hänseenden pågående utredningarne, utarbета och till nästkommande Riksdag inkomma med de i punkterna b) och c) af 1872 års Riksdags beslut omförmålde ritningar och förslag samt de utredningar rörande kostnaden för hofstallets förflyttande m. m., som dittills kunnat åstadkommas. Betänkandet innehåller icke ett enda ord derom, att man nu skall besluta att uppföra ett nytt riksdags- eller bankohus; farhågorna i det afseendet äro således, som hvar och en finner, alldeles ogrundade, Utskottet talar ej om någonting annat än ritningar och kostnadsförslag. För egen del tror jag dessutom, i likhet med Herrar Jöns Pehrsson och Ola Månsson, att det icke brådskar så särdeles mycket med ett nytt riksdagshus, utan att det kommer att dröja temligen länge, innan något sådant blir behöfligt. Men förhållandet är icke detsamma med bankohuset; behovet af ett nytt bankohus torde vara allmänt bekant och erkänt. Nu kan emellertid, enligt hvad Utskottet inhemtat, ett nytt bankohus uppföras på Helgeandsholmen till och med före hofstallets förflyttning derifrån, således alldeles oberoende deraf, huruvida ett nytt riksdagshus der kommer att byggas eller ej. Men innan beslut härom fattas, måste fullständiga ritningar och kostnadsförslag vara uppgjorda såväl för bankohuset ensamt för sig som för Riksdagshuset och Riksgäldskontorets hus, såvida man nemligen vill att de nya byggnaderna skola komma att stå i någon harmoni med hvarandra, i fall man framdeles någon gång skulle vilja på Helgeandsholmen uppföra, vare sig endast ett nytt riksdagshus eller ett hus afsedt både för riksdagen och riksgäldskontoret. Utskottets förslag innehåller således icke något nytt beslut i frågan, utan utgör en fortsättning af föregående riksdag; det nya deri afser endast undanrödjadet af de hinder, som hittills legat i vägen för fullgörandet af det åt fullmäktige i fjol lemnade uppdraget. Jag tror således, att Utskottet handlat i full öfverensstämmelse med sistlidne Riksdags beslut och yrkar för min del bifall till Utskottets hemställan.

Herr Gumælius: Jag skall be att i hufvudsak få instämma med Herr Liss Olof Larsson. Att Herr Jöns Pehrsson, som i fjol motsatte sig denna sak, äfven nu är mindre vänligt stämd emot densamma, kan jag förstå; och jag kan äfven förstå, att en annan ledamot, som i fjol ej deltog i Riksdagens arbeten och således ej heller i det då fattade beslutet i frågan, skulle vilja instämma i ett afslagsyrkande, men jag skulle dock hafva föreställt mig, att Herr Jöns Pehrsson skulle hafva hyst betänkligheter emot att uppriva ett beslut af så färsk dato som det ifrågavarande, och som redan till en viss grad blifvit satt i verket. Utskottets betänkande håller sig, såsom Herr Liss Olof Larsson nöjaktigt visat, inom gränserna för 1872 års Riksdags beslut, endast med en liten modifikation, som förefallit Utskottet att vara praktisk, men ingalunda någon utvidgning. Jag anhåller om bifall till Utskottets hemställan.

Herr Nils Petersson: Utaf betänkandet framgår visserligen, att Utskottets förslag härleder sig från nästföregående Riksdags beslut i frågan, och jag vill således icke strängt hålla på mitt förslag, men kan dock icke underlåta att uttala den öfvertygelse, att förslaget hade både kunnat och bort vara bättre uppställt, likasom jag anser det vara i sin ordning, om Kammaren skulle vilja godkänna den af mig föreslagna redaktionen. I motsatt fall kommer jag för min del att rösta för bifall till Herr Jöns Pehrssons yrkande, d. v. s. för afslag å Utskottets förslag i dess helhet.

Herr Pehr Nilsson i Espö: Herr Talman! Vid sistlidne riksdag motsatte jag mig den då beslutna skrifvelsen till fullmäktige i nu förevarande fråga. Jag vill endast tillägga, att jag för min del visst icke har någonting emot hofstallets förflyttning så fort som möjligt från Helgeandsholmen, men deremot icke kan med min röst bidraga till att ånyo belamra ifrågavarande holme med en mängd andra byggnader i stället för dem, som man nu vill borttaga. Helgeandsholmen bör nemligen, enligt min åsigt, för hufvudstadens förskönande, planeras och planteras, så att den, i stället för att, såsom nu vara en vanprydnad för Stockholm, må blifva en prydnad, något som ej skulle blifva fallet, om man refve ned de derstädes nu befintliga byggnaderna och i stället byggde nya, dessa måtte nu blifva huru storartade som helst. Jag vill dock icke göra något yrkande, utan har endast begagnat tillfället att få min mening i denna fråga i protokollet förvarad.

Herr Lyttkens: Att lämpligaste platsen för ett riksdagshus, är på Riddarholmen, kan väl ingen förneka, af den orsak att trafiken å Riddarholmen är relativt ringa, bullret af förbifarande åkdon mindre, och folksamlingar mindre ofta förekomma här än på de flesta andra öppna platser i hufvudstaden, och Riksdagen således, ostörd af yttre inflytelser, i lugn och ro kan der fullgöra sitt viktiga arbete. Jag medgifver dock gerna, att denna Kammares nuvarande sessionssal är för trång och i flera andra afseenden ej fullt ändamålsenlig, men jag vet att å det nuvarande riksdagshusets tomt finnes tillräckligt rymlig plats för att derpå uppföra lämpliga sessionssalar både för denna Kammare och om så behöfs för den Första, utan att man af den anledningen behöfver underkasta sig de orimligt stora kostnader, som äro förenade med uppbyggandet af ett nytt banko- och riksdagshus på Helgeandsholmen. För öfrigt är det min öfvertygelse, för hvilken jag dock nu ej anser mig behöfva anföra skäl, att det icke är fullt lämpligt att bygga tvänne så stortade monumentala byggnader, som det nya banko- och riksdagshuset skulle blifva, så nära intill slottet, att effekten af dem båda förtages, hvilket skulle blifva händelsen, om dessa byggnader uppfördes på Helgeandsholmen. Hvad deremot behofvet af nytt bankohus beträffar, kan jag, då fullmäktige anse det behöfligt, ej nu bestrida detsamma, men torde dock äfven derom tankarne numera vara delade. På dessa skäl, och då härtill komma de stora utgifter, som äro förenade med ifrågavarande byggnadsföretag, skulle jag helst hafva velat i år såsom i förra året yrka afslag å hela förslaget, men vill nöja mig med att under närvarande förhållanden yrka på helgden och bibehållande af föregående Riksdags beslut angående utredningen

af kostnaden för den ifrågavarande planens realiserande i sin helhet, så att vi få veta på en gång alla dermed förenade kostnader såväl för stallets bortflyttande, holmens planerande, brons byggande, bank-, riksdags- och riksgäldskontors-husens uppförande. Yrkar alltså afslag på detta betänkande emedan det skall föranleda till ofullständiga uppgifter öfver kostnaderna till detta lika storartade som onödiga företag.

Herrar *O. B. Olsson, Ivar Månsson, Lasse Jönsson, Anders Svensson* och *Nils Nilsson* i Stäfvie instämde med Herr Lyttkens.

Herr Gummesson: Det är visserligen en ofta använd utväg, då man vill motsätta sig ett väckt förslag i den ena eller andra frågan att säga, att ärendet icke är tillräckligt utredt och därför måste uppskjutas; men om också det medlet ofta blifvit missbrukadt till att dermed hindra en god och nyttig reform, så tror jag dock att det här med allt skäl bör anlitas. Man har i denna fråga gått till våga med en förskräcklig brådska; och bästa beviset derpå är, att Utskottet till och med helt öppet förklarar, att det enda man bör göra är att helt simpelt gå på, utan någon utredning af de förhållanden, som måste vara utredda, innan frågan kan blifva löst. Innan denna utredning kommit till stånd äro, enligt min tanke, alla åtgärder öfverflödiga.

Jag yrkar af detta skäl afslag å Utskottets hemställan.

Herr Gumælius: Då så många af Kammarens ledamöter instämt med Herr Lyttkens, så vill det förefalla mig som om den nuvarande brådskan med riksdagsgöromålen och den massa af betänkanden, som nu mot riksdagens slut ligga på Kammarens bord icke hade gifvit dem tillfälle att med tillräcklig noggrannhet genomläsa betänkandet, och som hade de kanske ej heller med tillräcklig uppmärksamhet hört på en erinran, som Herr Liss Olof Larsson för en stund sedan gjorde, och hvilken jag förra gången då jag hade ordet ej ville upprepa. Nu måste jag dock göra det, då Kammararen synes behöfva höra den en gång till.

Herr Lyttkens önskade, att man icke skulle gå längre än föregående Riksdag beslöt. Men hvad innefattade detta beslut? Jo, att "sedan ärendet erhållit all nödig utredning, till nästkommande (d. v. s. innevarande) Riksdag inkomma *med fullständiga förslag* i ämnet samt i sammanhang dermed utreda" etc. Således har 1872 års Riksdag beslutit, att en utredning af frågan skulle redan till denna riksdag åstadkommas, mera fullständig än den Utskottet nu föreslagit skulle åtminstone till nästa Riksdag afgifvas. Utskottet har således i själfva verket här yrkat mindre än Herr Lyttkens. Då nu Herr Lyttkens förklarar sig vilja i utredningsväg medgifva så litet som möjligt, och Utskottet yrkat ännu mindre, så förmodar jag att alla de Herrar som instämt med honom, icke böra hafva någonting emot att Utskottets ännu mindre långt gående yrkande varder bifallet.

Med Herr Gumælius förenade sig Herr *Uhr*.

Herr Edström: Det motstånd Utskottets betänkande från flere håll rönt har manat mig att uttala min åsigt i frågan. Med lifligt minne

af nästföregående riksdags förhandlingar i ämnet och efter tagen känedom om det nu föreliggande utskottsbetänkandet, anser jag klart som dagen, att saken bör erhålla den utgång, som af Herr Liss Olof Larsson blifvit föreslagen, hvarföre jag instämmer i det af honom framställda yrkandet.

Herr Jöns Rundbäck: Den föregående talaren har erinrat om sednaste Riksdagens beslut i frågan. Den som genomläser detta betänkande, finner hvilka åtgärder fullmäktige vidtagit för att bringa detta beslut i verkställighet. Af den utredning fullmäktige lemnat af frågans nuvarande ställning framgår, att orsaken dertill, att fullmäktige ännu icke kunnat fullgöra det dem lemnade uppdraget, varit att någon utredning af möjligheten af hofstallets förflyttning från Helgeandsholmen och kostnaden för denna förflyttning samt om Stockholms stads deltagande i kostnaden för Helgeandsholmens planerande ännu ej blifvit af vederbörande myndigheter åstadkommen, hinder hvilka det ej stått i fullmäktiges makt att undanrödja. Stats-Utskottet har derföre ansett för sin skyldighet att taga frågan ånyo under ompröfning, för att se till, hvad som under sådana omständigheter lämpligen borde göras för att så fort som möjligt bringa 1872 års Riksdags beslut till verkställighet. Utskottet fann då, att de af fullmäktige anförda hindren voro af den art, att frågans utredning, om man skulle vänta till dess de försvunnit, genom dem kunde komma att fördröjas icke endast ett år, utan kanske flere, och att den enda utvägen att snart få ärendet på ett tillfredsställande sätt utredt vore att låta fullmäktige, utan afvaktan af de pågående utredningarne i nyssnämnde tvänne afseenden, ofördröjligen utarbета och för Riksdagen framlägga de ritningar och kostnadsförslag, som med anledning af Riksdagens beslut i fjor kunna erfordras och af fullmäktige åstadkommas, oberoende af hvad man ifrågan af andra myndigheter, hvilka ej subordinera under fullmäktige, kan åtgöras. Sammansatta Utskottet har nu sålunda tillstyrkt, att frågan skulle af fullmäktige utredas, utan allt afseende på resultatet af de rörande hofstallets förflyttning pågående utredningar samt oberoende deraf, huruvida hufvudstaden kommer att deltaga i kostnaden för Helgeandsholmens planering eller ej, och denna utredning meddelas nästkommande års Riksdag. Jag ber slutligen upplysningsvis få nämna, att inom Utskottet förevisades en ritning, utvisande att Banken kan få särskild plats på Helgeandsholmen för sitt hus och Riksdagen för sitt, båda tillräckligt rymliga och tillräckligt fristående från hvarandra för att afböja eldsfara och låta hvardera i arkitektoniskt afseende framstå fördelaktigt. Enligt hvad ritningen utvisade, skulle derjemte komma att finnas en ganska rymlig plats mellan de tvänne byggnaderna och Norrbro. Vare emellertid härmed huru som helst; så mycket vill emellertid synas, att Helgeandsholmen *kan* användas för nu ifrågavarande ändamål att döma af detta utkast. Bästa sättet att göra denna möjlighet till verklighet torde dock vara omöjligt att bedöma, förr än fullt tillförlitliga, detaljerade ritningar och kostnadsförslag blifvit utarbetade och för representationen framlagde. Riksdagen anvisade i fjol för sistnämnda ändamål medel; och det är för fortsättning och afslutande af detta arbete som Utskottet nu framlagt detta förslag. Man må i sjelfva saken hysa hvilka åsikter som

helst; men att redan nu återtaga det beslut i frågan, som fattades vid sistlidne riksdag, kan jag för min del icke finna lämpligt, i synnerhet som, såsom redan af andra talare blifvit erinradt, det alldeles icke är fråga om att nu besluta angående sjelfva byggnaderna, utan endast om de förberedande åtgärder, som måste vara afslutade, om och innan något beslut i sistnämnda hänseende skall kunna fattas.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Åke Andersson: Den enskilde hushållaren skaffar sig först det nödvändiga, sedan det nyttiga och sist det öfverflödiga. På samma sätt tror jag äfven staten bör göra. Jag för min del kan alldeles icke finna, att den här utredningen är så brådskande som Utskottets och dess försvarare, synnerligast Herr Jöns Rundbäck, vilja låta påskina. Riksbanken torde visserligen snart nog behöfva en bättre och rymligare lokal än det nuvarande bankohuset, men så många dyrbara byggnadsföretag för statens räkning pågå för närvarande här i Stockholm, arbetslöner och byggnadsmaterialier stå för närvarande i så högt pris, att det torde vara skäl att afvakta förmånligare konjunkurer och icke ytterligare experimentera inom ett område, som vi kanske i en framtid torde komma önska att vi mera försiktigt hade beträddt. Ett nytt riksdagshus anser jag deremot alldeles öfverflödigt på många år ännu. Det nuvarande riksdagshuset har dessutom kostat så stora summor, att svenska folket helt säkert med stort missnöje skulle se att vi nu, några få år efter sedan det blifvit färdigt, beslöt att med stor kostnad bygga ett nytt.

Jag yrkar afslag å Utskottets förslag.

Uti Herr Åke Anderssons anförande instämde Herrar *Hjelm* och *Johannes Andersson* i Knarrevik.

Herr Jöns Pehrsson: Jag vill först fästa Herr Jöns Rundbäckes uppmärksamhet derpå, att genom ett afslag å detta utskottsbetänkande föregående Riksdags beslut i frågan ingalunda blifvit frånträddt; det beslutet komma fullmäktige nog ändå att fullgöra, så fort omständigheterna medgifva. Men, såsom jag förra gången yttrade, i det nu föreliggande förslaget ingå väsendtliga nya bestämmelser, som enligt min åsigt icke hade bort framställas. Dervid vill jag dock icke fästa mig, utan inskränker mig till att fortsätta mitt förra yrkande om afslag, under förväntan att de äskade upplysningarne och ritningarne tids nog ändå komma Riksdagen till handa.

Herr Danielsson: Då jag icke kan inse behovet af att påskynda denna fråga eller att det är så synnerligen nödvändigt att bygga ett nytt riksdagshus, och då jag tillika är af samma åsigt som Herrar Pehr Nilsson i Espö och Lyttkens, att nemligen Helgeandsholmen icke är någon särdeles lämplig plats för en sådan byggnad, så vill jag instämma med dem som ansett att frågan icke bör påskyndas, utan yrkat afslag på punkten, och tror i likhet med den nästföregående talaren, att frågan i alla fall kommer tids nog till afgörande vid Riksdagen.

Herr H. Schultz: Såsom skäl emot bifall till hvad Sammansatta Utskottet i detta betänkande föreslagit, har af flere talare frambållits den förmodan, att följden deraf skulle blifva att ett nytt riksdagshus skulle komma att på Helgeandsholmen uppföras. Men något förslag i det afseendet har, såsom redan af föregående talare påpekats, ingalunda blifvit af Utskottet framställt; Utskottet har endast hemställt, att de af fjolårets Riksdag beslutna utredningarne skola verkställas, samt erforderliga ritningar och kostnadsförslag till nästkommande riksdag af fullmäktige ingifvas, oberoende af huruvida någon utredning rörande Kongl. hofstallets förflyttning samt Stockholms stads deltagande i kostnaden för Helgeandsholmens planering hunnit af vederbörande myndigheter åstadkommas. Och äfven om dessa talares åsigt, att det nuvarande riksdagshuset för de närmast följande åren är fullt tillräckligt, vore riktig, så måste de väl ändå medgifva att vårt bankohus ingalunda har det läge och den inredning, som äro passande för nutidens fordringar, jemförde med andra lokaler af samma slag; bankens labyrintiska lokaler kunde man väl förr i världen nöja sig med, men nu äro de ingalunda tillfredsställande. Banko-Utskottet har vid sådant förhållande haft allt skäl se till, att åtminstone ritningar till ett nytt bankohus blifva anskaffade och för en kommande Riksdag framlagda till bedömande. Då vidare, såsom bekant, Helgeandsholmen under vilkor att hofstallet blifver derifrån förflyttat till annan lämplig plats, kommer att kostnadsfritt öfverlemnas åt staten enligt Hennes Maj:ts Enkedrottningens derom gifna löfte, så kommer staten att för denna vackra och värdefulla plats icke vidkännas andra utgifter än för planeringen. Genom uppbyggande derstädes af ett nytt bankohus blifver ju staten för öfrigt i tillfälle att sälja det gamla bankohuset, som har ett för kontorslokaler ganska lämpligt läge, och som derföre bör kunna inbringa staten en ej obetydlig köpeskillning. Riksbankens lokaler måste vara mera centralt belägne, än de för närvarande äro, om Banken, såsom den bör, till allmänhetens bekvämlighet skall kunna bedriva sin alltmer utvidgade rörelse. Jag anser således, att det Sammansatta Utskottet har handlat i Riksdagens och landets intresse, då det velat påskynda utredningen och lösningen af denna viktiga fråga och anser mig derföre detsamma tack skyldig för dess åtgörande härutinnan.

Jag yrkar på anförda skäl bifall till Utskottets förslag.

Herr Ifvar Månsson: Det var med anledning af en talares från Örebro yttrande, som jag begärde ordet, då jag var en af dem, hvilka instämde med Herr Lyttkens. Den värde representanten yttrade nemligen, att de som instämde med Herr Lyttkens, icke hunnit taga frågan riktigt i öfvervägande. Men jag får säga, att hvad mig beträffar, detta icke varit förhållandet; jag har för min del verkligen sökt, så godt jag kunnat, sätta mig in i ärendet, och tror att, då jag med allt skäl och af full öfvertygelse instämt i Herr Lyttkens, yrkande, jag dertill haft full rätt. Jag anser icke Helgeandsholmen för någon särdeles lämplig plats för det nya riksdagshuset. Af detta skäl och då, såsom Herr Lyttkens äfven antydde, så stora kostnader redan äro nedlagda på det gamla riksdagshuset, samt vi slutligen hafva så många andra både nyttigare och nödvändigare

saker att tänka på, så tror jag att vi med full befogethet kunna instämma med Herr Lyttkens, hvilket jag för min del fortfarande vill göra.

Härmed var öfverläggningen slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder blifvit framställda, gäfvos nu propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som på afslag derå. Herr Talmannen förklarade den förra propositionen hafva blifvit med öfvervägande ja besvarad; men begärdes då votering, hvilken företogs enligt en nu uppsatt och af Kammaren godkänd omröstningsproposition af denna lydelse:

Den som bifaller hvad Sammansatta Stats- och Banko-Utskottet hemställt under Litt. a) i dess utlåtande N:o 3,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammaren afslagit Utskottets ifrågavarande hemställan.

Röstsedlarne sammanräknades och visade 70 ja mot 53 nej, i följd hvaraf Utskottets hemställan bifallits.

Mom. b.

Bifölls.

§ 12.

Anmälades och bordlades Konstitutions-Utskottets memorial N:o 16 i anledning af återremiss å Utskottets utlåtande N:o 14, angående väckt motion om ändring i 33 § Riksdags-ordningen; och beslöt Kammaren, uppå framställning af Herr Talmannen, att detta ärende skulle uppföras främst å föredragningslistan för Kammarens nästa sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. $\frac{3}{4}$ 11 e. m.

In fidem

H. Husberg.